

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ

ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਹਾਜੀਆਂ ਸੁਭ ਅਮਲਾ ਬਾਝੋਂ ਦੋਵੇਂ ਰਈ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਦਾ
ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ
ਡਾਕਖਾਨਾ ਸਨੌਰ, ਪਟਿਆਲਾ

(੯)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਲਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਯਾ

ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਸਬ ਹੋਵਹੋ ਉਠਣ ਜੁਗ ਕਿਆ ਹੋਇ ਤਰਤਾਰਾ
ਉਠੇ ਗਿਲਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਧੈ ਪਾਪ ਹਿਸਟ ਸੰਸਾਰਾ
ਵਰਨਾ ਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਖਹਿ ਪਹਿ ਜਲਨ ਖਾਸ ਅਗਯਾਰਾ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 17

ਕਿਸੈ ਪੁਜਾਈ ਜਿਲਾ ਸੁੰਨ ਕੋਈ ਮਤੀ ਪੁਜਾਵੈ
ਤੋਤੁ ਮਤੁ ਪਾਖੰਡ ਕਰ ਕਲਨ ਕ੍ਰੋਧ ਬਹੁ ਵਾਦ ਵਧਾਵੈ
ਆਪੇ ਗਾਪੀ ਹੋਇ ਕੇ ਨਾਸਾਰੇ ਨਾਸਾਰੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵੈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 18

ਕਈ ਗਿਲਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਯਾਰ ਵਰਨ ਆਸਮ ਉਪਾਏ
ਦਸ ਤਮ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਚ ਚਲਾਏ
ਜੋਗਮ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰੇ ਦਗੇ ਇਕੱਠਰ ਵਾਦ ਕਰਾਏ
ਲਗਮਟ ਕਰ ਪਰਕਾਰ ਕਰ ਸਾਸਤੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਲਤਾਏ
ਖਟ ਦਰਸਤ ਬਹੁ ਵੈ- ਕਰ ਨਾਲ ਛਤੀਸ ਪਾਖੰਡ ਚਲਾਏ
ਤੋਤ ਮਤ ਰਾਜਾਇਣਾ ਕਰਮਾਤ ਕਾਲਖ ਲਪਟਾਏ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 19

ਬਹੁ ਵਾਈ ਜਗ ਚਲੀਆ ਸੁਖ ਹੀ ਭਏ ਮਹਿਮਦ ਯਾਰਾ
ਕੋਮ ਬਹੁੰਤਰ ਜੋਗ ਕਰ ਬਹੁ ਇਹ ਤੋਰ ਬਿਰੋਧ ਪਸਾਰਾ
ਰੋਜੇ ਈਦ ਨਿਮਾਜ ਕਰ ਕਰਮੀ ਬਦ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰਾ
ਪੀਰ ਪਕੜਰ ਅਲੀਏ ਗੋਸ ਕੁਤਬ ਬਹੁ ਭੇਖ ਸਵਾਰਾ
ਠਾ ਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਯਾਹਿ ਕੇ ਤਿਹ ਛਉੜੀ ਮਸੀਤ ਉਸਾਰਾ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 20

ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬਾ ਜਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ
 ਖੁਦੀ ਬਖੀਲੀ ਤਕੱਬਰੀ ਖਿੱਚੋਤਾਨ ਕਰੇਨ ਧਿਝਾਣੇ
 ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆ ਮੱਕਾ ਕਾਹਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ
 ਸੁੰਨਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਤਿਲਕ ਜੰਵੂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣੇ
 ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇੰਦੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦੁਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਣੇ
 ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਣੇ
 ਸਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਯਾ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਣੇ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 21

ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਜਗਤੁ ਤੇ ਧਉਲ ਉਡੀਣਾ ਨਿਸ ਦਿਨ ਰੋਆ.....
 ਥੰਮੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਧ ਬਿਨ ਸਾਧੁ ਨ ਦਿਸੈ ਜਗ ਵਿਚ ਕੋਆ
 ਧਰਮ ਧੋਲ ਪੁਕਾਰੈ ਤਲੇ ਖੜਆਂ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 22

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿੰ ਪਠਾਯਾ.....
 ਕਲਿ ਤਾਰਣ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਯਾ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 23

ਬਾਬਾ ਦੇਖੇ ਧਯਾਨ ਧਰ ਜਲਤੀ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਦਿਸ ਆਈ
 ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 24

ਕਲ ਆਈ ਕੁੱਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੁਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ
 ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾਤ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ
 ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਯਾਨ ਬਿਨ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ
 ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇੰਦੇ ਨੱਚਣ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧ ਭਾਈ
 ਸੇਵਕ ਬੈਠਨ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਉਠ ਘਰੀਂ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ
 ਕਾਜੀ ਹੋਏ ਰਿਸਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹੱਕ ਗਵਾਈ
 ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖਾ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੈ ਆਇ ਕਿਥਾਉਂ ਜਾਈ
 ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸ ਜਗ ਮਾਹੀਂ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 30

ਪੁੱਛਨ ਗੱਲ ਈਮਾਨ ਦੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਈ
 ਵਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਇਆ ਲਖ ਨ ਸਕੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕੋਈ
 ਪੁੱਛਣ ਖੋਲ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਵਡਾ ਹਿੰਦੂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੋਈ
 ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਸੁਭ ਅਮਲਾਂ ਬਾਝੋਂ ਦੋਵੇਂ ਰੋਈ
 ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਇ ਦਰਗਹਿ ਅੰਦਰ ਲੈਣ ਨ ਢੋਈ
 ਕਚਾ ਰੰਗ ਕੁਸੁੰਭ ਕਾ ਪਾਣੀ ਧੋਤੈ ਬਿਰ ਨ ਰਹੋਈ
 ਕਰਨ ਬਖੀਲੀ ਆਪ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕੁਥਾਇ ਖਲੋਈ
 ਰਾਹ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਗੋਈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ 33

ਰਾਹ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਦੁਨੀਆ ਗੋਈ

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਦਰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਉਤੇ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰ ਲੋਧੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਿਲੋਲ ਲੋਧੀ ਸੰਨ 1451 ਵਿਚ ਰਾਜ ਗਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਨੇ ਸੰਨ 1488 ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਨੇ ਸੰਨ 1515 ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਸੰਨ 1526 ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਬਰਾਹੀਮ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਉਤੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਲੋਧੀ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਢਾਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਉਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹ ਇਕ ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਰਾਜ ਕਾਜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਆ ਸਨ ।

ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ, ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਵੇ । ਇਹ ਇੱਛਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਹੀ

ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਕੂਮਤ ਜਿਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ, ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਦੇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੇ ਜਿਸ ਤੌਰ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਣ-ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਲੈਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂ ਹਾਕਮਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮਸ' ਵਿਚ ਪਛਮੀ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਅਥਵਾ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਜਤਨਾ ਨਾਲ ਇਹੋ ਵਰਤਾਓ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ 'ਭਾਰਤ' ਆਏ ਮੁਠੀ ਭਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਤੇ ਕੌੜਾਂ ਤਕ ਆਪੜ ਗਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜਮਾਈ ਰਖੇ।

ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਨਿਰੋਲ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਦੇਸ ਕਿਉਂ ਹੋ ਕਣ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦਕ ਖਾਸਾ (Characteristic) ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਸੁਭਾਓ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਭੀੜ ਪੈਣ ਤੇ ਨਿਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹਾਕਮਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਬਣਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਵਿੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ, ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੀ ਸਹਿ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਸ ਦੀ ਹਦ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਭੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਯਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗ ਕੇ ਲੰਧੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਇਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਖੀ ਹੈ : ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢਾਹੇ ਗਏ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਬੁੱਤ ਤੌੜੇ ਗਏ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਜਯ ਗਊਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗੂ ਨਾਲ ਬੁੜਾ ਨੂੰ ਨੁਹਾਇਆ ਜਾਦਾ, ਮੰਦਰਾਂ ਢਾਵੇਂ ਸਜੌੜਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਜੋ ਮਾਸ ਖੁਆਇਆ ਜਾਦਾ ਅਤੇ ਜੋ

ਦੀਨ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਕਤਲ ਕੀਤ ਜਾਏ । ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਸ਼ੁਣੀ ਦਾ ਵੱਸ ਸਮਝਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਪਤ ਲਾਹੁਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਦਾ । ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਦਰ ਸਵਾਲ ਚਿਤਤੀ ਤੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਤੰਬਲੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਾਂਦਾ । ਕੌਮਰੀ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣਾ, ਘੱਤੇ ਦੀ ਸਵਾਹੀ, ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਨਿਸਮ ਜਾ ਠਾਠ ਥਾਠ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਦੀ ਵਿਗਾਰ ਹੁੰਦੀ । ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਣ ਤੇ ਨਿਸਮ ਜਗੀਆ (ਟੈਕਸ) ਲਗਾਦਾ । ਪਬਲਿਕ ਤੌਰ ਹਵਨ ਜਾਂ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੀ ਚੀਤਬ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਮਲਿਆ ਸਮੇਂ ਦੁਰਰ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲੇ ਜਾਂਦੇ । ਏਸ ਦੀ ਹਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਫਾਹਸੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੌੜੀ ਬਹੁਤ ਵਿਦਿਆ ਜੋ ਸਾਕਾਰੀ ਤੌਰ ਇੱਤੀ ਜਾਵੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵੀ ਵਧੀ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾ ਹੋਰ ਲੋਕ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਖਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਖੁਲੇ ਤੌਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਲੋਕ ਪਹਿਚਾਣਾ ਅਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵੀ ਇਸਲਾਮੀ ਚੰਗਤ ਰੋੜ ਕੁਕਾ ਸੀ । ਇਹ ਸੀ ਚਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਲੰਧੀ ਖਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਆਏ । ਆਪ ਨੇ ਅਜਹੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅਦਾ ਕੀ ਚਿਤੀਆ ਹੋ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸਤਗੁ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਹੋਠਾ ਵਰਨ ਹਨ :

‘ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕਰ
ਜਾਇ ਜਗਾਇਨਿ ਬੋਠੇ ਸੁਤੇ
ਚਾਕਰ ਨਹਦਾ ਪਾਇਨਿ ਘਾਉ
ਰਤੁ ਪਿਤੁ ਕੁਤਿਹੋ ਹਟਿ ਜਹੁ’ (ਵਾਰ ਮਲਾਰ)

‘ਖਤੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਫ ਭਾਖਿਆ ਗਗੀ ।
ਸਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ।’ (ਧਨਾਸ਼ੀ)
ਅਤਰਿ ਪੂਜਾ ਪਤਰਿ ਕਤੇਬਾ ਸੰਗਮੁ ਤੁਰਕਾ ਭਾਈ । (ਸਾਸਾ)
ਠੀਲ ਬਸਤੁ ਲ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਨੀ ਅਮਲੁ ਕੀਆ (ਆਸਾ)

ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੋਹ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਤਿਉਹਾਰ

ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਪਾਪ ਕੀ ਜੇਝ ਲੈ ਕਾਬਲਹੁ ਧਾਇਆ ਜੋਰੀ ਮੰਗੈ ਦਾਨ ਵੇ ਲਾਲੋ ।
ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੋਇ ਕੁਤੁ ਫਿਰੈ ਪਰਧਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ।
ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ।

...

...

...

ਖੂਨ ਕੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਵੀਅਹਿ ਨਾਨਕ ਰਤੁ ਕਾ ਕੁੰਗੂ ਪਾਇ ਵੇ ਲਾਲੋ ।
(ਤਿਲੰਗ)

ਅਤੇ 'ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਦੁਇ ਵੈਰੀ ਹੋਏ ਜਿਨੀ ਰਖੇ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ।
ਦੂਤਾਂ ਨ ਫੁਰਮਾਇਆ ਲੈ ਚਲੇ ਪਤਿ ਗਵਾਇ' । (ਆਸਾ)

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਰਾਜਸੀ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਘੜਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਰੰਗੀਆਂ ਬੁਰਜ਼ ਛੋਹਾਂ ਹੇਠ ਉਲੀਕੇ ਚਿਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨੰਗੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਤਕਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਵਰਣ ਵੰਡ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤਰੀ, ਵੈਸ਼ ਤੇ ਸ਼ੂਦਰ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ (Division of Labour) ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਖੀ ਵਰਣ ਸ਼ਰੇਣੀ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਕੁਝ ਐਉਂ ਜੋਹੀ ਉਲੀਕ ਲਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਵੀਤੀ 2 ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਰਣ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਇਸ ਵਲੋਂ ਵੰਚਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ, ਧਾਰਮਕ ਸਮਾਜਕ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਉਲੀਕਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕਰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਉਲੀਕੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਜੇਹੀ ਅਣਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਤ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਤਣ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਣ ਤਕ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਨਾ ਇਸ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਨਮ ਦੇ ਸੂਤਕ, ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਜਨੇਊ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕੰਮ ਅਰੰਭਣ ਲਈ ਸਗਣ ਅਪਸਗਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਮੌਏ ਤੇ ਪਾਤਕ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਤਲ ਅਤੇ ਮੌਏ ਪਿਛੋਂ ਸਾਲ ਬਸਾਲੀ ਸਰਾਧ, ਘਰੋਂ ਬਾਰਰ ਪੈਰ ਪਾਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਜ ਅਰੰਭਣ ਲਈ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਥਿਤਾਂ ਵਾਰ ਤੇ ਘੜੀਆਂ ਪਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਆਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਦੀ ਅਗਵਾਈ. ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਰਣ ਵਿਚਾਰ ਭਰਪੂਰ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮੁਖ ਅੰਗ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੱਡੀ ਜਿੰਨੀ ਅਪਤੀ ਭੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ।

ਡਾ: ਗੰਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸੀਮਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਰਹੇ ਖਹੇ (ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤੋੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ) ਬੁਤਾਂ ਦੇ ਪੂਜਣ, ਗੰਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਨਹਾਉਣ, ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਦਖਣਾ ਦੇਣ ਤੇ ".....the obedience to the mandates of the Brahmans and Lavishing charitable gifts upon them constituted almost the whole of Hinduism....." ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਰੂਪ ਇਜੜ ਦਾ ਆਜੜੀ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਰ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਜੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਇਜੜ ਦੀ ਉੰਨ ਲਾਹੁਣਾ ਹੀ ਸੀ: But the only function of the shepherd (Brahmans) was to fleece their flock" ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਵਲੋਂ ਅਜੇਹੀ ਲੁਟ ਖਸੁਟ (Exploitation) ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਿਰਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਥਨਾਂ ਦਾ ਤਤ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ :

‘ਅੰਧੀ ਰਯਤਿ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ ਭਾਹਿ ਭਰੇ ਮੁਰਦਾਰੁ’

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਆਮ ਤੌਰ ਇਸ ‘ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ’ ਅਧੋਗਤੀ ਵਾਲੀ ਕਰਮ

ਕਾਬਲੀ ਸਥਿਤੀ ਅੰਤਰ ਵੱਖਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉੱਚੀ
 ਖਤਰੀ ਸੁੱਟੀ ਜਾ ਸ਼ੁੱਠਾ ਖਿਆਲ ਕਾਇਮ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ
 ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਵਾਲੀ ਇਸ ਕਹੇਣੀ ਦ ਸਿਰ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਹੁ ਬਲ
 ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਰਤਣ ਦੀ ਸੇਧ ਤਾਂ ਦਿਮਾਗ ਪਾਸੋਂ
 ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਖਤਰੀ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮਰਥਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਦੇ
 ਹੁਣ ਹੀ ਹੀ। ਤਰਾ ਮਤ ਹੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੁੱਟੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਸੁਝਾਵ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜ ਤਰਾ ਸੰਨਿਕ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਅਨੀਯਮਕ
 ਗੱਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹੀਂ ਸਗੋਂ
 ਸਾਰੀ ਸੋਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮੁੱਚਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੁੱਟੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਸੀ। ਜੋ
 ਇਸ ਤਰਾ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੀਂਵ ਉੱਚ ਦਾ ਸਾਰਾ ਨਿਰਭਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਸੀ
 ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀ ਅਤੇ ਉਥਦੀ ਗੁਲਾਮ
 ਸੀ। ਅੰਸੀ ਜਾਣਾ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਜਾਨਤਾ ਲਈ ਸਵੇ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਨ ਦੀ
 ਵਿਚਾਰ ਦੁਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਕਾਬਲੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਇਸਲਾਮੀ
 ਤਖਲੀਗ ਤੇ ਜਿਹਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੇ ਜ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉੱਤੇ ਅੜਤੀ
 ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰ ਸੀ ਜਾਣ ਵਿਉਂ ਹੀ ਸੁੱਟਾਈ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਕੀ
 ਹੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਡਾ: ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਦੇ ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਲੋਕ
 ਇਸ ਤਖਲੀਗੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਉਹ ਏਨੇ ਗਿਰ ਗਏ ਕਿ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦ ਅੰਦਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਚ ਰਿਹਾ, ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਸੁਹਜ ਸੁਆਦ ਅਤੇ
 ਨਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਹਿਮ ਅਤੇ ਇਕਾਵੇ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਣ ਦੀ ਸੂਝ : "Those who
 had escaped conversion had lost almost all that lends
 dignity and grace to life and distinguishes religion from
 superstition or cant." Transformation of Sikhism'

ਵੇਸੋਂ ਤੀ ਭਾਜਤੀ ਧਰਮ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ
 ਸਿੱਧਵਾਈ ਸੀ, ਕਿ ਇਹ ਜਗ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਚ
 ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣਾ ਅਗਾ ਸਵਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ

ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਅਰਥ ਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕਰੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਤਥਾ ਤਿਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਜਾਂ ਸਵਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗੋਲ (ਨਿਸ਼ਾਨਾ) ਬਣਾਵੇ। ਇਹ ਅਜੇਹਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਜੋ ਧਰਮ ਰੁਚੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੁੱਡ ਤਿਆਗ ਦਾ ਰਾਹ ਚੜਦ, ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਹਿਸਾ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਪਹਿਰਨ ਲਈ ਭੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੇ। ਅਜੇਹੀ ਸੋਚਨੀ ਦੇਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਾਉ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਉਤੇ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਸਟ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਤਬਲੀਗ (ਇਮਲਾਮ ਦੇ ਫੈਲਾਉਣ) ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸਵਾਹ ਸੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹੋਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਉਪਰਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਗੁਲਾਮੀ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ ਕਾਰਨ ਅਣਖ ਹੀਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਕਸਰ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਕੱਟੜ ਪਾਲੀਸੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ (demoralise) ਜਾਹਜ ਹੀਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਪੜਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹਿਸਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਹਾਕਮਾ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈ ਲਿਆ, ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਖਾਣ ਪਾਣ ਤੇ ਪਹਿਰਣ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰ ਲੈ ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਹਾ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਲਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਬੜੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤਜਵੀਰ ਖਿਚੀ ਹੈ :

ਠੀਲ ਵਸਤੂ ਪਹਿਰਿ ਹੋਵਹਿ ਪਰਵਾਣੁ ।

ਮਲੇਛ ਪਾਨੁ ਲੈ ਪੂਜਹਿ ਪੁਟਾਣੁ ।

ਅਭਾਖਿਆ ਦਾ ਕੁਠਾ ਬਢਰਾ ਖਾਣਾ ।

ਚਉਕੇ ਉਪਰਿ ਕਿਸੈ ਨ ਜਾਣਾ । (ਵਾਰ ਆਸਾ)

ਅੰਤਰਿ ਪੁਜਾ ਪੜਹਿ ਕਤੇਬਾ ਸੰਜਮੁ ਤੁਰਕਾ ਭਾਈ । (ਵਾਰ ਆਸਾ)

ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਬੋਲੀ ਅਵਰੁ ਤੁਮਾਰੀ । (ਬਸੰਤ)

ਸੌ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਗਠਜੋੜ ਜਾਂ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਬਣਾ ਲੈਣ ਸਦਕਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਮੱਟੇ ਤੌਰ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ । ਦੂਜੇ ਵੰਨੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਠਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਦ ਚਾਹੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਧਨ ਧਾਮ ਬਰੁ ਬੇਟੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਤੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਈਸਵੀ ਸਦੀ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਐਸੇ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਢਲ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਚਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਹਿਣੀ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਿਹੋ ਜਹੇ ਹੋਣਗੇ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਟੁਕੜੇ 2 ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਕਾ ਹੀ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਈਰਖਾ ਘਿਰਣਾ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ, ਧੋਖਾ ਤੇ ਠੱਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ । ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਰੋਧ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਗਵਾ ਦਿਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਦੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਸੀ । ਸਵੰਮਾਨ ਤੇ ਅਣਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਟਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਾਤ ਵੰਡ, ਨੀਵੇਂ ਉਚੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਅਜੇਹੀ ਅਧੋਗਤੀ ਸਮੇਂ ਦੇਸ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਭੇਜਿਆ :

‘ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ’

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਆਗਮਣ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਨੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਸਰੋਣੀ ਦੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਇਆ। ਪੁਰਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮ ਜਾਂ ਬੁਧ ਤੇ ਜੈਠ ਮਤ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਗੌਤਮ ਤੇ ਮਹਾਂਵੀਰ ਵਾਂਝ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਨਹੀਂ ਦਸੀ, ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਨਗਰੀ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਆਪ ਸਨ 1469 ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਇਹ ਰਹਿਮਤ ਰਾਇ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਮੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਤੇ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟੀ। ਇਹ ਨਗਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ 40 ਕੁ ਕੋਹ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕੀ ਅਧਕਾਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਭਟੀ ਨੂੰ ਸੀ।

ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਢਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋਰ ਪੇਂਡੂ ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹੀਆਂ ਚਾਰ ਕੇ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਵਣਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਹੇਠ ਸੌਂ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਾਏ ਤੇ ਮੋਲਵੀ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਣੇ ਪੈ ਕੇ ਬਿਤਾਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜਰਾ ਸੰਭਲੇ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੌਦਾ ਵਟਾ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜੇਹੋ ਜੇਹੇ ਆਪ ਅਨੋਖੇ ਖਨ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਅਨੋਖਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਆਏ। ਜੇ ਪਾਏ ਨੇ ਪਟੀ ਤੇ ਅਖਰ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ।

‘ਜਬ ਲੰਖਾ ਦੇਵਹਿ ਬੀਰਾ ਤਉ ਪੜਿਆ’

ਆਸਾ ਪਟੀ

ਅਤੇ ਜੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕੁਲ ਦੀ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ :

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ

ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਂਡੇ ਘਤੁ । ਵਾਰ ਆਸਾ

ਅਤੇ ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਜਾਣ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੰਦ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਵੰਦ ਨਵਜ ਵੇਖਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰੋਗ ਦਾ ਸੁਝਾਉ ਇਉਂ ਦਿਤਾ :

ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕ ਕਲਜੇ ਮਾਹਿ ਵਾਰ ਮਲਾਂਰ

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਧੰਧਿਆਂ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਰਿਤ ਜਾਣ ਕੇ ਇਉਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਇਦ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗ ਪਵੇ ਅਤੇ ਕੁਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਧੰਧੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲੈ ਆਉਣ, ਸੌ ਬਟਾਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਮੂਲਚੰਦ ਚੌਠੇ ਦੀ ਸਪੁੱਤ੍ਰੀ ਸੁਲਖਣੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਚਿਆ ਗਿਆ। ਨੂੰਹ ਘਰ ਆ ਗਈ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਾ ਆਇਆ, ਨਾ ਦੁਨੀਆਵੀ ਖਕੜ ਜਾਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਅੰਦਰ ਗਤੀ ਮਸਤੀ ਘਟੀ।

ਆਪ ਦੀ ਵਫ਼ੀ ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਲੰਧੀ ਦੇ ਇਕ ਸਰਕਾਰੇ ਖੜਕੀ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਮੌਦੀ ਖਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਮਦਨ ਜਿਣਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜਿਣਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਵਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਣ ਦੇਣ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਨਕਦੀ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਥਹਤ ਪਚਚੱਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਨਾਨਕ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਆ ਗਏ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਭਲਾ ਪੁਰਖ', ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੌਦੀ ਖਾਨੇ ਦਾ ਮੌਦੀ ਲਗਾ ਦਿਤਾ। ਮੌਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਹਰ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਮਿਠੇ ਬੋਲ ਚਾਲ, ਸੁਚੱਜੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਵਰਤਾਓ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੌਦੀ ਨਾਨਕ ਦੀ ਭਲੀ ਚਰਚਾ ਘਰ ਘਰ ਹੱਠ ਲਗੀ। ਨਵਾਬ ਦਾ ਮੌਦੀ ਖਾਨਾ 'ਨਾਨਕ ਦੀ ਹਟ' ਕਣ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਅੰਤਾਣੇ ਸਿਆਣੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਰਾ ਮਾਲ ਤੇ ਸਵਾਇਆ ਤੌਲ ਮਿਲਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧ ਹਟ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਆਏ ਗਾਹਕ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ। ਹਟ ਤੇ ਹਸੇਸ਼ਾ ਭੀੜ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਖਾਲੀ ਹਥੀਂ ਆਏ ਲੋੜਵੰਦ ਵੀ ਤੋਲੀਆਂ ਭਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਸਭ ਥਾਈਂ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲਗੇ ਨਾਨਕ ਮੌਦੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ। ਈਰਖਾਲੂ ਮਨ ਨਾ ਸਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਈ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੌਦੀ ਖਾਨਾ ਲੁਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲੋਖਾ ਪਤਰਾ ਸਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਦੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਲਹਿਣਾ ਬਾਕੀ। ਨਵਾਬ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤੀਆ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੌਦੀ ਖਾਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਹੋਈ।

‘ਨਾਨਕ ਦੀ ਹਟ’ ਕਾਫੀ ਲਮਾ ਸਮਾਂ ਇਉਂ ਹੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੰਬੇ ਹਟ ਦੇ ਪਛਾਣਕ ਅਤੇ ਹਟ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਉਮਰ ਇਸ ਵੇਲੇ 28 ਕੁ ਵਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਦੀ ਗੋਦ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਬਚਿਆ ਸੀ ਬੰਦ ਅਤੇ ਵਖਰੀ ਦਾਸ ਨਾਲ ਹਰੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰਬੀ ਜੋਤਿ ਡਲਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਰ ਬਿਰਧ ਥਾਕਾ ਰਾਏ ਬਲਾਰ ਤਟੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਲਵੇਡੀ ਸਮੇਂ ਹੀ ਬਾਲ ਨਾਨਕ ਅਦਰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨੂਹ ਦਿਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਸੇ ਆਹਰੇ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੌਜੇ ਪੁਣੇ ਦੀ ਵਜ ਸੋਹਣੀ ਵਜਾਈ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਰੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਡਲਵੇਡੀ ਦਾ ਇਕ ਖਾਨਦਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਸਾਲੀ ਮਰਦਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਉਨਸ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸੇਧੂ ਜਟ ਬਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਕਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਭੇਰਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਸੌਦਾ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ, ਬਾਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਂ ਵਡਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਰਖਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਈ ਨਾਨਕ ਜਦੋਂ ਵੱਢੀ ਤੇ ਇਸ਼ਟਾਣ ਕਰਨ ਕਰੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਪਰਤੇ। ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਉਗਾ ਆਏ ਤਕ ਕੀ ਹਟ ਦਾ ਬੂਹ ਨ ਖੁਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਥੇ ਸਲਤਾਨ ਪੁਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਛਿਤ ਗਈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਜੇ ਹੜੇ ਬਚਿਆ ਦੇ ਪਾਈ ਵਿਚ ਰੁਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਰਾਤ ਆਈ ਇਹ ਭੀ ਭੀਤੀ, ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਦਿਨ ਭੀ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਪਾਈ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੋੜ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ੰਕ ਵਿਚ ਡੁਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈਆ ਜੈ ਰਾਮ ਦਾ ਘਰ ਪਰਚਾਉਣ ਆਏ ਲੋਕਾ ਨਾਲ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੀ ਨਵਾਬ, ਕੀ ਅਮੀਰ, ਕੀ ਗਜ਼ੀਬ, ਬਾਲ ਬਿਰਧ ਸਭ ਮੌਜੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰਾ ਗੁਮ ਜਾਣ ਤੇ ਤ੍ਰਾਹ 2 ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਸ਼ੰਕ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਵਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲਅ ਜਹੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਏਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵੀਰ ਨਾਨਕ ਜੇ ਸ਼ਹੁ ਸਾਰਾਰਾ ਵਿਚ ਰੁਝਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਢਾ ਦੋਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਆਪੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਝ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੋਤਕ

ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਡੀ ਹਟ ਖੋਲੇਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਝੁੱਲੀਆਂ ਭਰ 2 ਲੈ ਜਾਇਗਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਉਸ ਹਟ ਲਈ ਸੌਦਾ ਵਿਹਾਝਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ?

ਅਜ ਚੋਬੀ ਸਵੇਰ ਚੜ੍ਹੀ, ਤੜਕ ਸਾਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖਬਰ ਕੀਤੀ 'ਨਾਨਕ ਵੇਈ' ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠਾ ਅਸਚਰਜ ਜਹੇ ਬੱਲ ਬੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ'। ਇਹ ਗੱਲ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਸਭ ਲੋਕ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਏ, ਅਲ ਪਲ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਈ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੌਦੀ ਨਾਨਕ ਇਕ ਮਸਤਾਨੇ ਫਕੀਰ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :

'ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ,
ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ'

ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਡੀ ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਸੀ। ਨਬਾਵ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦਿਆਂ ਭਾਈਆ ਜੈ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਬੇਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਕਿ ਮਸਤਾਨਾ ਨਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਟ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਇਕੋ ਗੱਲ 'ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਇਹ ਇਕ ਮੌੜ ਸੀ, ਇਕ ਪੜਾਅ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਮੰਜ਼ਲ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣਾ ਸੀ।

'ਚੜਿਆ ਸੋਧਨ ਧਰਤ ਲੁਕਾਈ'

ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਨੁਖਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਪਹਿਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਜਿਠਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਸਨ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਭਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਂਪ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਡੇ ਕਠਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹੱਲ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖੋਡ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਮਨ ਬਦਲ ਦੇਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ, ਮਨੁਖ ਦੀ

ਸੋਚਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅੰਦਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣੀ ਸੀ। ਨਾ ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਖੰਡ ਜਾਂ ਦੇਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚੀ ਲੁਕਾਈ ਦੇ ਸੰਧਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਈ ਜੀਵਨੀਆਂ ਲਗਾਕੇ ਅਣਥਕ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਲੈਨ ਉਲੀਕਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਲੈਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ 24ਵੀਂ ਪੰੜੀ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ :

‘ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਪਾਯਾ ਬਖਸ਼ ਦਰ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਫਿਰ ਘਾਲ ਕਮਾਈ।

ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ।

ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੰਧਨ ਧਰਤ ਲੁਕਾਈ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਲੈਨ ਦਾ ਮੁਢ ‘ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ’ ਦੇ ਹੋਕੇ ਨਾਲ ਬਧਾ। ਜਦੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਮੂਵਮੈਂਟ (ਲਹਿਰ) ਅਰੰਭ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਲੋਗਨ ਘੜਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਝੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਨਾਅਰਾ ਉਚੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੋਕਾ ਬੜਾ ਅਨੋਖਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਭ ਲੋਕ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ। ਕੋਣ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਜ਼ਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਸ ਹੋਕੇ ਦੀ ਦਰਦਾ ਘਰ ਘਰ ਅਤੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਫੈਲ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਸੱਭ ਤਲਵੰਡੀ ਭੀ ਪੁਜੀ। ਉਥੋਂ ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਸਨੇਹੀ ਭੀ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਆਏ। ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਮੀਰ ਮਿਰਾਸੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਭੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਉਂ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਖਤਰੀ ਘਰਾਣੇ ਦੀ

ਕੁੱਲ ਦਾ ਜੋਸ਼ਿਆ ਜਾਇਆ ਨਾਅਰਾ ਇਕ ਹੱਥ ਨੀਰ ਜਾਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਰਾਸੀ
 ਮਤਦਾਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਸੁੰਦਰ ਜਟ ਬਾਲਾ ਕੰਘੜੀਆਂ ਪਾਈ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ
 'ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਇਕੱਠੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ
 ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਮਾ ਹੋਏ ਲੋਕ ਵੇਖ ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ "ਕਿਆ ਅਜ਼ਾਬ
 ਜੋੜ ਹੈ, ਤੀ 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਦਾ ਇਹੋ ਮਤਲਬ ਹੈ ? ਜੇ ਇਹ
 ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੌਣ ਹਨ ?" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਹੜਾ
 ਪੁਸ਼ਕ ਵਲੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਗਈ ! ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਹਨ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ,
 ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਾਤਿਆਂ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਇਕੋ ਜੱਤਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ, ਖਤਰੀ, ਬੁੱਢਲ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ
 ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ, ਇਹ ਵਿਤਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਪਾ ਲਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ
 ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਇਕੋ ਜਹੇ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਇਆ ਨੂੰ ਇਕੋ
 ਜਹੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਆਬਾਸ ਤੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ
 ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਉਂ ਪਾ
 ਲਿਆ ਹੈ ? ਹੁਣ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਦ ਹੋਇਆ :

'ਸਭੈ ਘਟਿ ਰਾਮ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ
 ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੇ ਬੋਲੈ ਹੋ'

ਇਸ ਰਬੀ ਨਾਦ ਦੀ ਗੂੰਜ ਤੇ ਮਰਦਾਨ ਝੂਮ ਉਠਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਜਬਾਬ ਦੀ ਤਾਰ
 ਤੁਣ ਤੁਣਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਅਲਾਪ ਹੋਇਆ :

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ
 ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਨਰਹਰੀ
 ਜੀਵਨ ਤਲਬ ਠਿਵਾਰਿ ਸੁਆਮੀ
 ਅੰਧ ਕੂਪਿ ਮਾਇਆ ਮਨ ਗਾਡਿਆ
 ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਉਤਰਉ ਪਾਰਿ ਸੁਆਮੀ

ਜਹ ਭੀਤਰਿ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਬਸਿਆ ਬਾਹਰਿ ਕਾਹੇ ਨਾਹੀ
 ਤਿਨ ਕੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਨਿਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਚਿਤ ਮਨ ਮਾਹੀ ।
 ਆਪੇ ਨੋਤੇ ਆਪੇ ਦੂਰਿ

ਆਪੇ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਅਧੋਰਾ ਜਾਇ
 ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ
 ਅੰਤਰਿ ਸਹਸਾ ਬਾਹਰਿ ਮਾਇਆ ਨੈਣੀ ਲਾਗਸ ਬਾਣੀ ।
 ਪ੍ਰਵਚਿਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਪਰਤਾਪਹਿਗਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ।
 ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਲੈਨ ਦੇ ਹੋਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਭੀ ਉਲੀਕ ਲੈ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਮੌਦੀਖਾਨਾ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਬਚੇ, ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਸ ਪਲੈਨ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਤਿਆਗੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਪਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮਨਖਤਾ ਨੂੰ ਪਲੈਨ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜੋ ਓਨੀ ਦਿਨੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਵਾ ਜਾਈ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੀਮਤ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਨ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਕਠਨਾਈ ਭੀ ਆਪਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਉਦਾਸੀ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਅਜੋਹੀਆਂ ਪੰਜ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ 1497 ਤੋਂ 1509 ਸੰਨ ਤਕ ਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਾਦਗੀਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਜਿਥੇ ਆਪ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਗਏ ਉਹ ਸਨ : ਸੈਦਪੁਰ (ਏਮਾਬਾਦ) ਤੁਲੰਬਾ, ਕੁਰਕਸ਼ੋਤਰ, ਹਰਦੁਆਰ, ਪਾਣੀਪਤ, ਦਿੱਲੀ, ਬਨਾਰਸ, ਗੋਰਖਮਤਾ (ਨਾਨਕਮਤਾ) ਗਯਾ, ਕਾਮਰੂਪ (ਆਸਾਮ), ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਅਤੇ ਅਜੋਧਨ (ਪਾਕਪਟਨ)।

ਆਪ ਦੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਨ 1510 ਤੋਂ 1515 ਤਕ ਦਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪਰਸਿਧ ਥਾਵਾਂ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ ਸਾਬੂਰ, ਭਕੋਰ, ਸਿਵਕਾਂਜੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੰਕਾ ਦਾ ਟਾਪੂ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ ਉਤਰ ਦੇ ਰੁਖ 1516 ਤੋਂ 1518 ਤਕ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਰਬਤ ਤੇ ਝੀਲ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਤਿਬੱਤ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਿੱਧ ਜਾਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਚੌਥੀ ਪੱਛਮ ਵੱਲ 1518 ਤੋਂ 1523 ਤਕ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਮੰਕਾ ਮਦੀਨਾ ਤੇ ਬਗਦਾਦ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਈਰਾਨ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹਦ ਤੇ ਹਸਨੇ ਅਬਦਾਲ ਦੀ ਸੀ ।

ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਆਖਰੀ ਉਦਾਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ 1523 ਤੋਂ 1524 ਤਕ ਪਾਕਪਟਨ, ਦੀਪਾਲ ਪੁਰ ਕੰਗਣ ਪੁਰ, ਕਸੂਰ, ਪਟੀ ਵੈਰੋਵਾਲ, ਬਟਾਲਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਸੈਦਪੁਰ ਦੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਬਰ ਨੇ ਸੈਦਪੁਰ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਟਿਆ ਫੂਕਿਆ ਅਤੇ ਅਨਗਿਨਤ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਸਨ । ਇਥੋਂ ਆਪ ਪਸ਼ੂਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਮਿਠਨ ਕੋਟ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆ ਗਏ । ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਾਈ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਏਥੇ ਹੀ ਆ ਟਿਕੇ । ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ-ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਭੀ ਏਥੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਗ੍ਰਹਸਥੀ ਵਾਂਝ ਆਪ ਨੇ ਏਥੇ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਤੇ ਸੰਗਠਤ ਕੀਤਾ । 'ਸੰਗਤ' ਦਾ ਪਰਚਾ ਜੋ ਆਪ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਾ ਆਏ ਸਨ ਇਥੇ ਭੀ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ 'ਪੰਗਤ' (ਸਾਂਝਾ ਲੰਗਰ) ਚਾਲੂ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਨੇ 'ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਦੇ ਹੋਕੇ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ।

ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਘਰ ਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਉਲੀਕ ਕੇ ਦਸੀ, ਜੇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਆਪ ਹਰ ਮਨੁਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਏ ਗਏ, ਸਾਧ ਸੰਤ ਰਾਹੀਂ ਪਾਂਧੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਪਰਚਾ ਨਾਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਸਭ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦਾਨ ਵੰਡੀਦਾ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਆਏ ਲੋਕ ਏਥੋਂ ਝੁਲੀਆਂ ਭਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਵੰਡਦੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅੰਦਰ ਇਕ

ਵਡਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ। ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਰਮ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਸ਼ਦੀਆਂ ਦੇ ਪਏ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਸਿਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਆਪ ਦੀ ਕਥਨੀ ਅਤੇ ਕਰਣੀ ਵਿਚ ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਦੇ ਅੰਕੁਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅੰਦਰ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਖੀ ਰੀਤੀ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣ, ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰਾਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੂਤਕ ਪਾਤਕ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਆਪ ਦੀ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰ ਰੁਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਤਿਨ ਦਿਨ ਗਾਇਬ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ 'ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਰ ਏਲਾਨੀਆਂ 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਕਹੀ ਜਾਣਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਦੋ ਵਡੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਕਿਤਨਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਬਦਲੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੀਆ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਧ ਘਟ ਬਚਨ ਕਹੇ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਟੇ ਆਦਿ ਭੀ ਮਾਰੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨ ਲਿਆ ਸਕੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਅੰਦਰ ਰੀਨ ਭਰ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਜੀਵਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਵਰਨਣ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਭਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਆਪ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹਰ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਲਗਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪਰਚੱਲਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹਰਦੁਆਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਲ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਵੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਛਮ ਵਲ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲਣਾ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਰਾ ਭੋਨੇ ਦਾ ਖੇਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੁਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਥਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਉਛਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਉਤਰ ਤੇ ਹਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰਸਮ ਦੀ

ਬੇਅਰਥਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਉਛਾਲਿਆ ਪਾਣੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿੰਜ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸਾਡਾ ਚੁਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਪਾਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਤਕ ਜੋ ਕਰੋੜਾਂ ਕੰਹ ਦੂਰ ਹਨ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਫਾ 325 ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ.....

‘ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਉਗਵਣ ਦੀ ਤਰਫ ਪਾਣੀ ਦੇਵਣ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਥਣ ਦੀ ਤਰਫ ਪਾਣੀ ਦੇਵਣ ਲਗੇ.....ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਖਿਆ, ਦੇਵ ਦੇ ਸਵਾਰਿਆ, ਇਸ ਤਰਫ ਪਾਣੀ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ?.....ਅਸੀਂ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ? ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਤੁਸਾਡੇ ਪਿੱਤਰ ਕਿਥੇ ਹੈਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਖਿਆ ਜੀ ਸਾਡੇ ਪਿੱਤਰ ਦੇਵ ਲੋਕ ਮੈਂ ਹੈਨ । ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਦੇਵ ਲੋਕ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਸੋ ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਖਿਆ, ਸਾਢੇ ਉਣੰਜਾ ਕਰੋੜ ਕੋਸ ਹੈ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਥਾਉਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ਉਥੇ ਅਪੜੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਹਿਆ, ਜੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪੜੇਗਾ । ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਅਗੇ ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਫੇਰ ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਜੋ ਭਾਈ ਤੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ਮੇਰਾ ਇਕ ਖੇਤ ਹੈ ਉਹ ਸੁਕਦਾ ਹੈ ਆਦਿ.....

ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੇਲਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਅੱਗ ਬਾਲਣੀ ਤਥਾ ਕੁਝ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਪਕਾਉਣਾ ਜਾਂ ਖਾਣਾ ਸੂਰਜ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਾਰੀ ਅਵੱਗਿਆ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਕੰਢੇ ਭਰੇ ਮੇਲੇ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਭਖਾ ਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਮੇਲੇ ਅੰਦਰ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਮਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਅਨਰਥ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਸੇ ਦੇ ਭਰੇ ਹੰਏ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਦੇ ਪੰਡਤ ਨਾਨੂ ਜੀ ਭੀ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਭੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੱਲ ਨੂੰ ਧਾਈ ਕਰੀ ਆ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸਭ ਲੋਕ ਨਿਰੁਤਰ ਖੜੇ ਦੇ ਖੜੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਫਾ 327 ਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਤਬ ਲੋਕ ਧੂਆਂ ਦੇਖ ਕਰ ਸੋਟੇ ਲਕੜੀਆਂ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜੇ ਦੌੜੇ ਆਦਿ, ਆਖਣ ਲਗੇ ਤੁਮ ਕੌਣ ਹੋ ਜੀ, ਅਜ ਕੇ ਦਿਨ ਤੁਰਕ ਭੀ ਤੁਸ ਕਰਦੇ ਹੈਨ, ਤੁਮ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਜੀ, ਸਚ ਆਖੋ ਇਸ ਹਾਂਡੀ ਮੈਂ ਕਿਆ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਭੁਖ ਲਗੀ ਹੈਸੀ ਤਾਂ ਹਾਂਡੀ ਧਰੀ ਹੈ, ਤੋਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਇਸ ਹਾਂਡੀ ਮੈਂ ਕਿਆ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਭਾਈ ਮਾਸ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਉਧਰ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗਾ ਹੈ ਇਧਰ ਤੂੰ ਮਾਸ ਰਿੰਨ ਕਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਮੈਂ ਬਾਤ ਕਰੋ.....' ਆਦਿ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਅਕੀਦੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਾਤ ਸਉਣ ਸਮੇਂ ਮਿਹਰਾਬ ਵੱਲ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਭਾਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਜੀਵਣ ਆਪ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਪੈਰ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਸੁਤਾ ਹੈਂ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਧਰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਉਧਰ ਕਰ ਦਿਓ ।

'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਫਾ 131 ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ---

.....ਕਲ ਜੋ ਨਵਾਂ ਹਾਜੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ ਬੇਤਰਹ ਕਿਬਲੇ ਵੱਲ ਲੱਤਾਂ ਕਰ ਸੁਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਮਨ ਗੁਸਾ ਖਾਧਾ ਜੋ ਇਹ ਮੌਮਨ ਹੈ ਕਿ ਮੁਨਾਫਕ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਪੈਰ ਕਰ ਸੁਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਲਾ ਜੀਵਨ ਗੁਸਾ ਖਾਇ ਕਰ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਲਤ ਮਾਰੀ, ਆਖਣ ਲਗਾ, ਅਵੋ ਬੰਦੇ ਖੁਦਾਇ ਦੇ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ.....ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਪੈਰ ਕਰ ਸੁਤਾ ਹੈਂ ? ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ, ਜੀ ਭੁੱਲਾ ਜੀ, ਮੁਲਾ ਜੀ, ਜੀਵਨ ਜੀ, ਭੁਲੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਡੇ ਪੈਰ ਸਿਧੇ ਚਾਇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੁਲਾ ਜੀਵਨ ਬਾਬੇ ਦੀ ਲੱਤਾਂ ਪਕੜ ਕਰ ਫੇਰ ਦਿਤੀਆਂ ਤਾਂ ਨਾਲੇ ਮਕੇ ਦਾ ਮੁਖ ਫਿਰੇ.....

ਬਗਦਾਦ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਗਾਇਆ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਾਂਗ ਸੁਣਕੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਦੀ ਵਡੀ ਤੋਹੀਨ ਹੋਈ ਜਾਣਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ

ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਯੋਗ ਸਜਾ ਦਾ ਫਤਵਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ।

ਪੀਰ ਜੀ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ 'ਸੰਗ ਸਾਰ' ਅਥਵਾ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਹਾ ਹਜ਼ੂਮ ਸਮੇਤ ਪੀਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਪਥਰ ਲਟੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਹਜ਼ੂਮ ਦੇ ਗੁਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਆਪ ਸੀਤਲਤਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਲਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਟਿ ਬੈਠੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਲਗਾ ਸ਼ਬਬ ਪੜਨੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਸਰੋਦ ਬੰਦ ਕਰ.....ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਬਿਨਾਂ ਸਰੋਦ ਤੋਂ ਰੂਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ.....ਜੇਕਰ ਆਖੋ ਕਿ ਪੈਗ਼ਬਰ ਨੇ ਸਰੋਦ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੈਗ਼ਬਰ ਨੇ ਤਾਂ ਬਦ ਫੈਲੀ ਸਰੋਦ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕੁਛ ਰਬ ਦੇ ਯਾਦ ਦਾ ਸਰੋਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ.....ਤਾਂ ਪੀਰ ਨੇ ਕਹਿਆ ਈਮਾਨ ਲਵੋ ਬਾਂਗ ਦੇਵੇ, ਕਿਸੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਗ ਸਾਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਜਦੋਂ ਪੀਰ ਨੇ ਇਹ ਬਾਤ ਕਹੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਬਾਂਗਾ ਦਿਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਵਾਕ :

ਗੁਰਬਰ ਅਕਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਚਿਤ ਚਰਣ ਨਾਮ, ਘਰ ਘਰ
ਪ੍ਰਨਾਮ, ਸਭ ਪਰ ਕਿਰਪਾਲ ਜੋ ਰਸ ਜਵਾਲ.....

ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਲੈ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਰਚਲਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਨਾਮੀ ਤ੍ਰੈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵਖ ਵਖ ਇਹ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਠੁਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਦੁਹਰਾ 2 ਕੇ ਕਿਹਾ—'ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ, ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ' ਇਹ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ।

'ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ
ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ
ਜਿਵ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ

(ਜਪਜੀ)

ਫਿਰ ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਉਸ ਜਹੇ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮੇ ਉਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕਾਜ ਕਮਾਵਨ ਵਾਲੇ ਹਨ 'ਕੋਤੇ ਬਰਮੇ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਅਹਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੇ ਵੇਸ' (ਜਪਜੀ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਕਰਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਇੰਦਰ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ 'ਕੋਤੇ ਇੰਦ ਚੰਦ ਸੂਰ ਕੋਤੇ' (ਜਪਜੀ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜਾਂ ਦੇਵ ਮੰਨਕੇ ਪੂਜੋਗੇ ।

ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਦੂਸਰੀ ਜਾਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਇਕ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਵਾਹਿਦ ਲਾਸ਼ਰੀਕ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ ਉਸ ਅੱਲਾ ਦਾ ਵਾਹਿਦ ਰਸੂਲ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਜਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕਰਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

‘ਇਕੋ ਸਾਹਿਬ ਏਕ ਖੁਦਾਇ— ਖਾਲਕ ਸਚਾ ਬੇਪਰਵਾਹੇ
ਕਈ ਮਹੰਮਦ ਖੜੇ ਦਰਬਾਰ—ਪਾਰ ਨਾ ਪਾਵਹਿ ਬੇਸੁਮਾਰ
ਰਸੂਲ ਰਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਮਹਿ ਆਇਆ—
ਜਬ ਚਾਹਿਆ ਤਦ ਪਕੜ ਮੰਗਾਇਆ
ਇਉਂ ਸਹੀ ਕੀਆ ਹੈ ਨਾਨਕ ਬੰਦੇ—
ਪਾਕ ਖੁਦਾਇ ਔਰ ਸਭ ਗੰਦੇ ।’

(ਵਡੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਫਾ 402)

ਹਿੰਦੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ‘ਅਕਾਸ਼, ਮਾਤ ਤੇ ਪਤਾਲ’ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਦਾਂ ਤਬਕ ਸਤ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਸਤ ਪਾਤਾਲ—ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ‘ਪਾਤਾਲਾਂ ਪਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾਂ ਆਗਾਸ,’ (ਜਪਜੀ) ਦਾ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ‘ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ’ ਦਸਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਧੌਲ ਦੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਪਰਚਲਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ‘ਧੌਲ ਧਰਮ ਕਇਆ ਕਾ ਪੂਤ-ਸੰਤੋਖ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ’ (ਜਪਜੀ) ਦਸਕੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ।

ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਧਰਮ

ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਧਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰੇ ਕਰੜੇ ਪਰ ਖਰੇ ਖਰੇ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਕਥੇ ਅਜੇਹੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਸੂਤਕ ਪਾਤਕ, ਗਏ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਤੇ ਪਿੱਤਰ ਪੂਜਾ, ਜਨੇਊ ਵਿਆਹ ਨਿਕਾਹ, ਸੁਨੱਤ ਰੱਜੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਹਜ਼ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਅਠ ਸਠ ਤੇ ਪ੍ਰਿਆਗ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵੇਦ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਹਦੀਸ ਦੀ ਗਲਤ ਤੇ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਗਹਿਰੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਤ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸਜਦਾਂ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਘਟ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨ ਮੰਤਰ ਪਾਠਾਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਿਜਦਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਤਾਪੂਤ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪਾਠਾਂ ਤੇ ਸਿਜਦਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ, ਅਥਵਾ ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਸਜਦ ਦੀ ਮਿਹਰਾਬ ਅਤੇ ਢੇਵਲ ਦੀ ਦਲੀਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਸਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਆਚਾਰ ਭਾਵਨਾਂ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਵੇਦ ਪਾਠੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਈ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਤਥਾ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਜਾਂ ਹਾਜ਼ੀ ਲੋਕ ਇਹ ਦਿੜ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਨਿਤਾਪੂਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਮਾਏ ਕੁਕਰਮ ਤੇ ਠਗੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਧੌਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤੀਰਥ ਨਹਾ ਕੇ ਜਾਂ ਮਕੇ ਹੱਜ ਕਰਕੇ ਆਪਨੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਆਪਨੇ ਮਨ ਤੋਂ ਲਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਏ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਲਿਆਉਣਾ ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਂਚ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੜੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਅਤੀ ਘਮਸਾਨ ਅੰਦਰ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ, ਮੋਲਿਆਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਮਜ਼ਲਸਾਂ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ। ਨਿਰਾ ਸਾਧੂਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਪਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਏ

ਬਲਕਿ ਚੌਰਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਠਗਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ, ਰਾਜ ਤੇ ਜਾਤ ਅਤਮਾਨੀਆਂ, ਵੈਸਲਿਆਂ, ਨੀਚ ਤੇ ਉਚ ਜਾਤੀਆਂ, ਜਾਬਰਾਂ, ਨਵਾਬਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਧੀ ਟਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਭੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੇਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਬੈਠਕਾਂ ਤੇ ਮਿਲ ਉਠੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਅਪ ਦੇ ਅਤਿ ਗਿਠੇ ਸਿਨਿਮਰ ਤੇ ਕੋਮਲ ਬਚਨਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਘਿਆਰ ਭਰੇ ਅਤੇ ਸਰੋਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਜ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਬੋਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ, ਇਤਨੇ ਰਸ ਮਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਤ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਭਿਆਣਕ ਤੇ ਭਿਆਣਕ ਦਸ਼ਾ ਭੀ ਸੁਭਾਵਕ ਬਲਕਿ ਸਨੇਹ ਭਰਪੂਰ ਸੂਰਤ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ।

ਸੈਦ ਪੁਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸੰਨ 1524 ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹਿਰ ਸਾੜਿਆ ਫੁੜਿਆ ਅਤੇ ਤੀਵੀਂਆਂ ਮਰਦ ਬੇਪਤ ਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਮੁੜਲ ਦੀ ਚਕੀ ਪੀਹਣ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਬਰ ਵਰਗੇ ਕਰੜੇ ਜੇਤੂ ਦੀ ਕਰੋਧ ਦੀ ਅਗ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖਚਨ ਝੰਡਾ ਠਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ "ਹਜੂਰ, ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਖਿਦਮਤ ਦਸੋ"। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੁਣਾਓ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਆਪ ਦੀ ਹਰ ਜੀਵਨ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਬਾਲ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਮਹੀਆਂ ਨੇ ਜਣ ਦਾ ਖੇਤ ਉਜਾੜਿਆ ਜਿਸ ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਕ ਸਮੇਤ ਬਾਬੇ ਕਾਲੂ ਦੇ ਆਪ ਦੀ ਪੰਜੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਵਾਕਿਆ ਤੋਂ ਸੁਰੂ ਹੋਕੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਂ, ਮਲਕ ਭਾਗੋ, ਸਜਣ ਠਗ, ਕੌਡਾ ਰਾਕਸ਼, ਗੌਰਖ ਸਤੇ ਦੇ ਜੋਗੀ, ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਤੀ ਦੇ ਪੰਡਤ, ਬੇਧੇਲੇ ਸਰਦਾਰ, ਮਕੇ ਦਾ ਕਾਂਜੀ ਰੁਕਨਦੀਨ, ਵਲੀ ਕੰਧਾਰੀ, ਹਮਜ਼ਾ ਹੋਸ਼, ਗੱਲ ਕੀ ਜਿਸ ਪਾਸ ਭੀ ਆਪ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਤਿਹਾਏ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਬੋਲ ਤੇ ਬਰਨਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ ਕਰਮਾਤ ਕਰਕੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਲੋਕ ਸੰਚਨੀ ਨੂੰ ਉਲਟ

ਦੇਣ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਰਾਜਸੀ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਨਿਜੀ ਗੁਣਾਂ ਜੀਭ ਦੀ ਮਿਠਾਸ, ਨਿਮਰਤਾ ਚੇਹਰੇ ਪਰ ਮੁਸਕਾਨ ਅਤੇ ਕਰਤਵ ਹਾਸ ਹਸ ਭਰਪੂਰ, ਬੋਲ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਬੋਲਦੇ ਉਸ ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣੀ ਨਾਲੋਂ ਕਰਣੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਵਡੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਜਬੇ ਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੁਲ ਦਾ ਪ੍ਰੋਹਤ ਆਪ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਾਉਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਯੋਗ ਅਸਲ ਜਨੇਊ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

'ਵੇਤਗਾ ਆਪੇ ਵਤੇ, ਵਟ ਧਾਗੇ ਅਵਰਾ ਘਤੇ
ਲੈ ਭਾੜ ਕਰੇ ਵਿਆਹੁ, ਕਢ ਕਾਗਲ ਦਸੇ ਰਾਹੁ
ਸੁਣ ਵੇਖਹੁ ਲੋਕਾਂ ਇਹ ਵਿਡਾਣ, ਮਨ ਅੰਧਾ ਨਉਂ ਸੁਜਾਨ'
ਆਸਾ

ਜੇਕਰ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚੋਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਸਿੰਮਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਜੇ ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਖਿਦਮਤ ਦਸੋ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਫ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ :

'ਤੁਝ ਤੇ ਮਾਂਗੇ ਸੌ ਅਹਿਮਕ ਫਕੀਰ' (ਜਨਮ ਸਾਖੀ)

ਇਹ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਹਰ ਕਰਤਵ ਪਰਚਲਤ ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਉਲਟ ਵਡੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਆਪ ਏਡੇ ਨਿਰਭਉ ਕਿਉਂ ਸਨ ? ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰ ਅਥਾਹ ਭਰੋਸਾ ਸੀ

ਅਤੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ

‘ਜੋ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ’

ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਰੀਏ ਤਾਂ, ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਡਰ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਦੂਜਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਡਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਵਾਧੂ ਦੀ ਗੱਲ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ :

‘ਡਰੀਐ ਜੇ ਡਰੁ ਹੋਵੈ ਹੋਰੁ

ਡਰਿ ਡਰਿ ਡਰਣਾ ਮਨ ਦਾ ਸੋਰੁ

ਨਾ ਜੀਉ ਮਰੈ ਨ ਡੂਬੈ ਤਰੈ

ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ

ਹੁਕਮੇ ਆਵੈ ਹੁਕਮੇ ਜਾਇ

ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ’ (ਗਉੜੀ ਮ: ੧)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਨਾਮ ਸੀ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਆਸਰੇ ਹਾਂ—‘ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੇ ਮਰ ਜਾਉ’ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਆਪ ਵਿਚ ਸਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਨ। ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਤੇ ਕੋਈ ਸੂਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਭਾਈ ਸਨ।

ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇਸ, ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦਰਦ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖ ਦਰਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਜਿਥੈ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੇ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਬਖਸੀਸ’ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧
ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਭੀ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ, ਦੁਖੀ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਡਿਠਾ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਜੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕੀਤਾ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੀਹ ਰੁਪੈ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭੁਖੇ ਸਾਧੂ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਸੌਦਾ ਖੀਦਨ ਵਾਸਤੇ

ਮਿਲੇ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਦੀਪਾਲ ਪੁਰ ਵੱਲ ਰਾਏ ਤਾਂ ਕੋਹੜੀ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਲੋਕ ਏਨੀ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਕਦੇ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੀ ਝੁੜੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਮੈਲ ਮੂਤ ਧੋਤਾ, ਨੁਹਾਇਆ ਧੁਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ । ਜੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਪੀਰ ਹਮਜ਼ਾ ਗੋਸ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਚੇਚੇ ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਬੇਨੁਹਾਇਆ ਅਤੇ ਹਮਜ਼ਾ ਗੋਸ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ । ਜਦੋਂ ਬਾਬਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗ਼ੈਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲੁਟਿਆ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਖੰਦ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਚਲਦਾ ਨਾ ਵੇਖ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਰੋ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਲੇ ਉਲਾਂਭੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕੀਤਾ :

'ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੈ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦ ਨ ਆਇਆ'

ਅਤੇ ਸੈਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਉਸ ਬਲਦੀ ਅਰਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੇ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਬਾਬਰ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਬੰਦ ਕਰਾਈ ।

ਇਹ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਆਪ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਉਘੜਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਉਧਾਰ ਤੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਏ ਸਨ । ਆਪ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬੜਾ ਨਿਘਾ, ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਡਾ ਹਲੀਮ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਭਰਿਆ ਸੀ । ਆਪ ਦੇ ਬੋਲ ਤੇ ਕਰਤਵ ਵਡੇ ਜਬੂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਭਰੇ, ਪਰ ਅਤਿ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਇਹੋ ਆਪਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਲ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ :

'ਉਗਵਨ ਤੇ ਆਥਵਣ ਨਉ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਕਵੀ ਸਭ ਝੁਕਾਈ'-ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਜੁਗ ਪਲਟਾਉ ਅੰਦੋਲਨ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਤੋਂ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਅਗਮਤੇ ਮਹਾਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ

ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਇਆ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਸੁਖਸੀਆਤ ਵਲੋਂ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਰੁਧ ਯੁੱਧ ਨੇ ਅਨਾਧਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਲਿਬਰਟੀ ਤੇ ਈਕੁਅਲਿਟੀ (ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ) ਦਾ ਝੰਡਾ ਉਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਰੂਸ ਨੇ ਅਤੇ ਮਧ ਵਿਚ ਚੀਨ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਖ ਪੂਰਦੇ ਹੋਏ ਕਮਯੂਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ, ਉਹ ਅੰਦੋਲਨ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ :

'ਨੀਚਾਂ ਅੰਦਰ ਨੀਚ ਜਾਕ ਨੀਚੀ ਹੁ ਅਤਿ ਨੀਚ
ਲਾਨਕ ਤਿਹ ਕੈ ਸੰਗ ਸਾਥ ਵਹਿਆ ਸੋ ਤਿਆ ਹੀਸ'

(ਸ੍ਰੀ ਗਾਗ ਮ. ੧)

ਅਤੇ ਇਹ ਵਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੱਥੀਂ ਚਿਰਤ ਕਹਨ ਵਾਲੇ ਲਾਲੇ ਤਰਖਾਣ ਦੀ ਸਦੀ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਜੋਟੀ ਨੂੰ ਸਾਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਤੜਾਹ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਆਂ ਉਪਰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਅਸ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੱਖੀ ਕਮਯੂਨਿਜ਼ਮ ਵਿਚ ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਸ ਦਾ ਕਮਯੂਨਿਜ਼ਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਲੀਆ ਮੋਟ ਕਟਕੇ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਜੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਝ ਉਪਰ ਕਮਿਯੂਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਵਿਚ ਪਲਟਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਇਹ ਪਿਤਾ ਏਕਮ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਕ' ਦੀ ਸਦ ਭਾਵਨਾ ਦੋਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਲਿਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਤਰਿਆਂ ਤੇ ਭੂਮੀਆ ਚੰਦ, ਸੱਜਣ ਠਗ, ਰਮਜਾ ਗੋਸ ਪੀਰ, ਰਾਜਾ ਸਿਵ ਰਾਭ ਅਤੇ ਮਲਕ ਭਾਗ ਦੇ ਇਤਤਾਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸਪਸਟ ਹਨ। ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਹੇ ਕਮਯੂਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਭ ਲਈ ਸਮਾਨ 'ਗੱਲੀ ਕੱਲੀ ਤੇ ਕੱਲੀ' ਦਾ ਦੋਣਾ ਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਮਨੁਖ ਦਾ ਅੰਤਮ ਆਦਾਸ ਹੈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੋਸਲਿਜ਼ਮ ਤਬਾ ਕਮਯੂਨਿਜ਼ਮ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕਿਨਹਲਾਬ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਿਤ ਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਵਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ

ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਾਂਝੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਅਤੁਟ ਮੋਹਰਾਂ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵਜਦੇ ਹਨ :-

‘ਜਿਥੇ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨ ਤਿਥੈ ਨਦਰ ਤੇਰੀ ਬਖਸੀਸ’

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧)

ਆਪ ਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਕਮਯੂਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ‘ਗੁੱਲੀ ਜੁੱਲੀ ਤੇ ਕੁੱਲੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਭੂਤਕ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਬਲਿਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਭੁਖ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ‘ਨਦਰ’ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਭੀ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਸਾਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭੀ ਅਜ ਸਮਾਜਕ ਸਮਾਨਤਾ (Socialism) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੇਤਾ ਇਸ ਦੀ ਸੇਧ ਉਤੁ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਉਲੀਕਨ ਦਾ ਢੰਡੇਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਆਰਥਕ (Economie) ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ (Political) ਪੱਧਰ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਇਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਹੋਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਧਨ ਵੰਡ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਕ ਵੰਡ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇਹਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਹਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਦੀ ਇਛਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਲੈਣ ਦੀ ਹੈ, ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਵੰਡ ਕੇ ਵਰਤਨਾ ਓਪਰੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਸਭ ਦਾ ਸੁਭਾਓ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੰਨੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਹੱਥੋਂ ਛੱਡਣ ਜਾਂ ਤਿਆਗ ਵੱਲ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੋਂ ਖੋਹ ਮੌਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹ ਖੋਹ ਮੌਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ((Exploited have turned exploiters)

ਇਕ ਹੋਰ ਵਡਾ ਅੰਦੋਲਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨਾਲੋਂ ਸੁਧਾਰਕ ਅੰਦੋਲਨ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤਕਰੀਬਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਮਾਰਟਨ ਲੂਥਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਈਸਾਈ

ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਇਉਂ ਹੀ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਯੂਰਪੀ ਈਸਾਈ ਜਨਤਾ ਤੇ ਭਾਰੂ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਰਟਨ ਲੂਥਰ ਨੇ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਭੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅਤੇ ਉਪਰ ਵਰਣੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰਾ ਸੀ :

(1) ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਸਨ :

‘ਸਚੁ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਵੇ ਨਾਹੀ’

(ਵਾਰ ਰਾਮ ਕਲੀ ਮ: ੧)

(2) ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਖੋਹ ਮੋਹ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਧਰੀ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਵਡਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਟ ਪਟ ਕੇ ਕੰਗਾਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਸਾਵੇਂ ਬਿਠਾਓ। ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਧੱਕਾ, ਜਬਰ, ਸੀਨਾ ਜ਼ੋਰੀ ਉਤੇ ਉਸਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਸੀ : ‘ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਬਹੁ ਦੇਹਿ’ ਅਰਥਾਤ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਨਾ ਭਰੋ, ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਵੰਡੋ। ਆਪ ਦੀ ਕਰਾਂਤੀ ਦੇ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਸਨ। (ੳ) ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ ਨਾ ਉਸਾਰੋ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਹਥੀਂ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਅ) ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰੋ—‘ਹਬਹੁ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ’ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅੰਦਰ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੋਸਲਿਜ਼ਮ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੌਕ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਧਨਾਦ ਬਣਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ਤਾਕੀਦ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਸਲੂਕ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ ।

ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਨਿਰਮਲ ਅਚਰਨ ਉਤੇ ਉਸਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਸੀ ।

(3) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਰਾ ਆਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਅਰੰਭੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਬੰਦੀ (Universal Brotherhood) ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਉਸਰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ 'ਨ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਦਾ ਹੋਕਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(4) ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਆਪਣੀ 2 ਥਾਂ ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਪਲਟਾਉਂਦੀ ਉਕਤੀਆਂ-ਮਾਰ ਧਾੜ, ਕਤਲ, ਧਰੇ (Anarchy) ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕ ਰਾਇ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਮਿਠਾਸ ਨਿਮਰਤਾ, ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਅਤੇ ਸਚ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਚ ਵਿਚ ਪਲਟਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਰਹੀ । ਆਪ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਾਇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਧੱਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਦੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਤੇ ਸਹਿਨ (Tolerance) ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ । ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਤਾਲ ਮੇਲ ਅਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ (Approach and Negotiation) ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ।

(5) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਵੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਤੰਜ਼ਰ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ

ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਆਪ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਪ੍ਰਥੀਆਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨੌਮ ਨਿਬ ਹੁਣ ਦਾ ਨਾਮ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਧਰਮ ਉਹ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਿਰਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰਜੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ !

ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਫਿਰਯਾ

(੧) ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜੋ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਆਪ ਇਕ ਸਤਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਖਿਚਦੇ ਹਨ :

‘ਏਕ ਸਾਹਿਬ ਦੁਇ ਰਾਹ ਵਾਦ ਵਧੀਦਿਆ ਜੀਉ,

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧)

ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਦਾ ਜਿਰਜਨੁ ਹਾਹ ਤੇ ਮਾਲਕ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵਖ ਵਖ ਰਾਹ ਉਲੀਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਝਗੜੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਬ ਨੂੰ ਵਾਹਿਦ ਲਾਸ਼ਰੀਕ (ਇਕੋ ਇਕ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਠੀ ਨਹੀਂ) ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕਾਫਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਰਬੀ ਬਖਸ਼ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਉਤੇ ਯਕੀਨ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਬਖਸ਼ ਇਸਲਾਮੀ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਸੁਣੀਆਂ ਮਛ ਕਛ ਵਿਗਾਹ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸੇਸਾਰ ਤੇ ਉਪਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਵਖ ਵਖ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਲੇ ਵ ਦ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਾਣਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਆ ਵਿਚਾਲੇ ਪਈਆ ਵਿਥਾਂ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਵਡੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : ‘ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ, ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ,’ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਿਸਚੇ ਜਨਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ

ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਓਮ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ 'ੴ' ਦਾ ਹਿੰਦਸਾ ਲਗਾਕੇ ਸਰਬ

ਵਿਆਪਕ ਇਕੋ ਇਕ ਹੋਂਦ 'ੴ' (One Universal god) ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਦਿੜ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਾਰੇ ਉਸ ਇਕੋ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਸਰੂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਮੁਲ ਬਖਸ਼ਿਆਂ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਅਗ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਡਾ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ :

'ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਨਹ ਪੁਛੀਐ ਸਚ ਘਰੁ ਲੇਹੁ ਬਤਾਇ
ਸਾ ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਾਤ ਹੈ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ.'

ਹਿੰਦੂ ਵਰਣ ਵੰਡ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਖਤਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਉਚ ਨੀਚ ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰ ਵਿਅਰਥ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ :

'ਫਕਤ ਜਾਤੀ ਫਕਤੁ ਨਾਉ'
ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਇਕ ਛਾਉ,

ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ : ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੂਦਰ ਕਹਿਣਾ ਨਿਰਾ ਫਕਤ ਤੋਲਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਇਕੋ ਇਕ (ਵਾਹਿਦ ਲਾਸ਼ਰੀਕ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਓਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦਿੜ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ ਓਹ 'ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸਭ ਥਾਈ' ਸੀ। ਓਹ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚ ਭੀ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ 'ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ'। ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਰਬ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੀ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਨ ਹਿੰਦੂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹ ਇਕੋ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਚੰਗੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਸਿਆ ਰਬ ਕੀਨਾ ਰਹਿਤ (ਨਿਰਵੈਰ) ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਇਕ ਜੈਸਾ ਵਰਤਾਉ

ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਜੋ ਫਰਕ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਪਨੇ ਚੰਗੇ ਸੰਦੇ ਕੰਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਰਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਾਦ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

ਫਿਰ ਰਬ ਕੋਈ ਵਖਰੀ (Objective) ਹੋ ਦਿੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਰ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ 'ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰਿ ਰਹੀ-ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਨਰ ਹਰੀ' ਅਤੇ 'ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀ ਕ ਥਾਉ'

(2) ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਵਿਥਾਂ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਹੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਦਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਬਾਪ ਇਕੋ ਸਿਤਜਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਇਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਸਕਲ ਦੇ ਹਨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਭਰਾ ਹਨ। ਦੇਸ ਤੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਸਾਂਝੀ ਭਾਈਬੰਦੀ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਇਕੋ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਰਨੇ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗਤ (Congregational Sitting) ਅਤੇ ਪੰਗਤ (Community feeding) ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਅਰੰਭੇ ਜਿਥੇ 2 ਆਪ ਗਏ ਸੰਗਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਅਜ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ, ਰੰਗ, ਉਚ ਨੀਚ, ਦੇਸ ਪਰਦੇਸ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਗੋਰੇ ਇਕੋ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਰਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਭਾਈ ਬੰਦੀ (Brother hood) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸਵਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਰੇ ਸਮਾਜਕ ਇਕੱਠ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੌਮੇਂ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਭੀ ਸੰਗਤਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਂਦੀ

ਸੀ। ਹਰ ਮਨੁਖ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸ਼ਟ ਭੀ ਆਪੋ ਆਪ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਤੀ ਆਰਾਧਨਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਾਂਤ ਭਾਲਦਾ, ਅਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਕ ਸਥਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਫਾਂ ਦੀ ਇਕੱਲੇ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰਦਾ। ਮਿਥ ਤੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਇਸੇ ਲਈ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਏਨਾਂ ਸਤਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਮਨੁਖ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਨ ਭੀ ਰਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਨਾਮ ਧ੍ਰਿਕ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਨ ਪਰਤਿਸ਼ਠਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਹਰੀ ਜਸ ਗਾਉਣ (ਕੀਰਤਨ) ਅਤੇ 'ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ' ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮੁਖ ਸਾਧਨ ਦਸਿਆ। ਬਲਕਿ ਵੱਡੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜੁੜੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਲ ਰਸਤਾ ਹੈ।

(4) ਹਰ ਮਨੁਖ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਅ ਹਨ। ਜੇ ਮਨੁਖ ਇਹ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਭਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜੇਗਾ? ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਸੂਫੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੌਰਖ ਮਤੀ ਜੋਗੀ, ਹਰ ਇਕ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਅਨੁਯਾਈ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਥਾ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਲ ਵਾਲੀ ਲਾਲਸਾ ਏਨੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਅਤੇ ਇਸਤਤੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ-ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ-ਨੂੰ ਪਾਕਪਟਨ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਉਹ

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ :

‘ਅਕੈ ਤਾ ਲੋੜ ਮੁਕਦਮੀ ਅਕੈ ਤਾ ਅਲਹੁ ਲੋੜ
ਦੋਹੀਂ ਬੋੜੀਂ ਨ ਲਤ ਧਰ ਮਤ ਵੰਝਹੁ ਵਖਰ ਬੋੜ’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿਤਾ :

‘ਦਹੀਂ ਬੋੜੀਂ ਲਤ ਧਰ ਦੋਹੀਂ ਵਖਰ ਚਾੜ,
ਕੋਈ ਬੋੜੀ ਡੁਬਸੀ, ਕੋਈ ਲੰਘੇ ਪਾਰ’

ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ :

ਫਰੀਦਾ ਚੂੜੇਲੀ ਸਿਉਂ ਰਤਿਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਕੂੜਾ ਹੇੜ
ਹੇ ਨਾਨਕ ਅਖੀਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਜੜ ਵੰਝੇ ਖੇੜ

ਜਿਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਿਤਾ :

ਫਰੀਦਾ ਧੁਰਹੁ ਧੁਰਹੁ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਚੜੇਲੀ ਸਿਉਂ ਹੇੜ,
ਨਾਨਕ ਖੇੜ ਨ ਉਜੜੇ ਜੇ ਰਾਖਾ ਰਹੇ ਸੁਚੇੜ ।

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੌਰਖ ਮਤੀ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਆਪ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਦੁਧ ਵਿਚ ਕਾਂਜੀ ਕਿਉਂ ਪਾ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਬੀਜਵਰੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਪ ਵਿਚ ਮੇਲ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ । ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਅੰਦਰ ਇਸਤਰੀ, ਬਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਮੋਹ ਦੁਧ ਵਿਚ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜੋ ਦੁਧ ਨੂੰ ਭੀ ਫਿਟਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ’

ਅਰਥਾਤ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਹੀ ਜੋਗ ਦੀ ਅਸਲ ਜੁਗਤੀ ਪਾਈ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਢਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਗਾਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਦੀ ਹੋਈ ਭੀ ਭਿਜਦੀ ਨਹੀਂ ਇਉਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧੰਧੇ ਨਿਜਿਠਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਰਖੇ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਖਚਤ ਨਾ ਹੋਵੇ :

‘ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ’

ਗਰ ਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੋ ਅਓਖ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ, ਸਿਧ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਲਭਿਆ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਢ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬਝਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਹਰੀ ਜਸ ਅਤੇ ਕੀਤਾ ਹਰੀ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਮੌਹ ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਮਲੀ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਅਠਾਈ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਭੀ ਹਰ ਉਦਾਸੀ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਟਿਕਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਇਸਤਰੀ ਬਚੇ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਇਥੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਹੋਈ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਅਤੇ ਆਏ ਗਏ ਸਾਧ ਸੰਤ ਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਵੰਡਿਆ। ਆਪ ਦਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਅੰਦਰ ਚਲਾਇਆ ਪਹਿਲਾ ਲੰਗਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਈ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪੰਗਤ ਦਾ ਮੁਢ ਬਝਾ।

(੫) ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਧੰਧਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇ ਲਾਗ ਹੋਣ ਪਿਛੇ ਇਕ ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਖਿਨ ਭੰਗਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਆਤਮਕ ਉਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਸਲ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਯਥਾ ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ, ਆਸਨ, ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ, ਤੀਰਥ ਗਵਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਵਰਤ ਤੇ ਨੇਮ ਨਿਬਾਹੁਣੇ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਰਫ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਖ ਕੇ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧੂਣੀਆਂ ਧੁਮਾ ਕੇ ਸਾਧਨਾ, ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਟਨ, ਭੁਖੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਕਲਵਤਰ ਹੋਣ

ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੋ ਫਾੜ ਕਰਾਉਣਾ ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸੂਫੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਗ਼ੋਰਖ ਮਤ ਦੇ ਯੋਗੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਖਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ ਜੋ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ,
ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ ਸਹਾ ਨ ਇਤੀ ਦੁਖ ।

'ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਨਾੜ੍ਹੀਆਂ ਕੱਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਕਟ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧਰਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਤਾਂ ਨ ਹੁੰਦਾ, ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਫਰੀਦ ਨੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਤਰਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥ ਨ ਲਾਵੀਂ, ਵਰਨਾ ਹਥ ਸੜ ਜਾਵੇਗਾ :

'ਹਥ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁਭੜ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢਲਾ'

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਦਾ ਚਿਤਰ ਖਿਚਿਆ

'ਕਬੀਰਾ ਧੂਰਿ ਸਕਲਿ ਕੈ ਪੁਰੀਆ ਬਾਂਧਾ ਦਹ,

ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੋ ਪੋਖਨਾ ਅਤ ਖੋਹ ਕੀ ਖਹ'

ਅਤੇ ਸਿਧਾ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਨ ਤਰਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਦਸ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਧ ਪੁਛੀ :

'ਦੁਨੀਆ ਸਾਗਰੁ ਦੁਤਰੁ ਕਹੀਐ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਪਾਈਐ ਪਾਰੋ'

ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ ਵਾਲੀ ਸੀ । ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਰਾਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਭਜ ਜਾਣ ਵਿਚ ਵੱਖਿਆ ਜਾਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਮਕ ਬਿਰਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਜੰਗਲਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਵਸੋਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਚੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਸਨ ਲਗਾ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ 2 ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

‘ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ’

ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਹ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਭਜਿਆ ਜਾਏ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਡਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਕੇ ਪੀੜਤ ਤੇ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਸ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਕਾਰਾ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖ ਪੁਣਾ ਹੈ : ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਭਾਵ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਨਰੋਆ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਨਾਉਣਾ ਮਨੁਖ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਰਉਪਕਾਰ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਨੇਕ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਣੇ ਅਤੇ ਅਪਨਾਵੇ :

‘ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਜੁਗਤਿ ਜਾਣੈ ਜੀਓ’

ਇਹ ਜੁਗਤੀ ਅਜੇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਨਾਅ ਕੇ ਮਨੁਖ ਹਸਦਾ ਖੇਤਦਾ ਖਾਂਦਾ ਪਹਿਨਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ‘ਸਚ’ ‘ਸੰਤੋਖ’ ਅਤੇ ‘ਗਿਆਨ’ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਚ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਵੇ, ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸਚ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਹ ਸੰਤੋਖ ਬਿਰਤੀ ਅਰਥਾਤ ਪਰਵਿਰਤ ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਰਤ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ (Balance) ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਨ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਖਚੋਤ ਭੀ ਨ ਹੋਵੇ। ਪਰਵਿਰਤ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ) ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਰਤ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ) ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਸਿਖਰ (Extremes) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਧਰਮ ਰਾਹਬਰ (ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਅੰਦਰ ਰਖ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ :

‘ਪਰਵਿਰਤਿ ਨਿਰਵਿਰਤ ਹਾਠਾ ਦੋਵੈ ਵਿਚਿ ਧਰਮੁ ਫਿਰੈ ਰੈਬਾਰਿਆ’

ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਮਨੁਖ ਵੇਖਾ ਵੇਖੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ ਸਗੋਂ ਸਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪਰਖਨ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਚ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਜੁਗਤਿ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਬਣਣ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ‘ਭ੍ਰਮ ਰੰਗਾਵਲੀ’ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਚਨ ਵਰਗੀ ਮਨੁਖ

ਦੇਹ ਅਤੇ 'ਉਮਰ ਸੁਵੰਨੜੀ' ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸੌਹਣੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਅਵਸਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭੀ ਕੁਝ ਤੋਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸੌਹਣਾ ਤੇ ਸੁਖੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਗੌਰਬ-ਧੰਧਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਧ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਉਲਝਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਧਾ ਪਧਰਾ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਸਚੀ ਜੁਗਤ ਵਾਲਾ ਸੰਤੋਖੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਰਾਂਹ ਦਸਿਆ।

(6) ਜਿਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨੀਂਹ ਧਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕਮਾਈ ਉਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰੇ। ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ :

‘ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਹਿ
ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣੈ ਸੇਇ’

ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਰਨੇ ਕਦੀ ਨਾ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ (ਨੇਕ ਕਮਾਈ) ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲੇ ਸਗੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਭੀ ਪੂਰੀ ਕਰੇ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਜੁਗਤ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਗਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਜਲੇ ਮੁਖ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਘਾਲਾਂ ਆਤਮਕ ਭੀ ਹਨ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਭੀ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਾਲਾਂ ਦੇ ਪਰਗਟ ਰੂਪ ਹਨ।

‘ਜਿਨੀ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮੁਸਕਤਿ ਘਾਲਿ ।

ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ।’

ਅਤੇ ‘ਨਾਨਕ ਅਗੇ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ ।’

(7) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਇਕ

ਨੁਕਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਅੰਜਨ ਪਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ' ਰਹਿਨ ਅਬਵਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੰਹ ਮਮਤਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਰਾਹ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉਲੀਕਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕਲ ਸੀ। ਆਸ ਅਤੇ ਅੰਦੇਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਾਸ ਤੇ ਨਿਰਚਿੰਤ ਰਹਿਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਗ੍ਰਹਸਥੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਠੱਕਰਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਿੜਕਦਾ ਤੇ ਡਿਗਦਾ ਹੈ : ਕਦੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਮੰਹ ਵਸ ਹੋਇਆ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿਛੇ, ਕਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਕਾਮ ਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਧਕਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਇਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭੁਜਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤਾਈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ :

'ਗੁਰ ਬਿਨ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ'

ਇਸ ਲਈ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤਿ ਦਾ ਪਿਛੇ ਜਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪਰਥਾਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੈਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥

ਹਸੰਦਿਆਂ ਖੇਲੰਦਿਆਂ ਖਾਂਵੰਦਿਆਂ ਪੈਨੰਦਿਆਂ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤ ॥

ਸੋ ਗ੍ਰਹਸਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੁਸਕਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਅਤਿ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅਜੇਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਹਰਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਕੇ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤੀ ਸਮਝਾ ਸਕੇ, ਓਹ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ :

(1) ਸਤਿਗੁਰ ਐਸਾ ਜਾਨੀਐ ਜੋ ਸਭਸੈ ਦੇਇ ਮਿਲਾਇ ਜੀਓ ।

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ)

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਹਰ ਮਨੁਖ ਵਰੋਸਾਇਆ ਜਾਇ, ਜੋ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਨੀਚ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਨ ਕਰੇ ।

(2) ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ । (ਸੂਹੀ)
ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਹ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਿਲ ਸਕਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਬਿਨਸ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਉਸ ਜੋਤਿ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਸਨ ਜੋ ਜੋਤਿ ਆਪ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਪਿਛੋਂ ਨੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰਾਂ ਅੰਦਰ ਰਮਦੀ ਰਹੀ । ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਉਹ ਜੋਤਿ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ, ਉਸ ਜੋਤਿ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਉਹੀ ਜੋਤਿ ਅਖੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਗਈ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈ ਸਕਦ ਹੈ । ਰਬਾਬੀ ਬਲਵੰਡ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

‘ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ’

ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਬਦਲੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਹੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤਿ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਦਰਸਾਈ ਸੀ : ਉਹ ਜੋਤਿ ਤੇ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਜੋਤਿ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲੋੜ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਨੇ ਪਿਛੋਂ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਕਤ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਥਵਾ ਹਰ ਮਨੁਖ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਕੋਸ਼, ਰੰਗ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਚੂੰਕਿ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਰਤ ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਤਾਪੂਤ ਪੜ੍ਹਣਾ, ਸੁਣਨਾ ਜਾਂ ਗਾਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ।

'ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ' (ਸਿਧ ਗੋਸਟ)

ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਪਰ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਿਧਾ ਰਸਤਾ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਤਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ।

(8) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਇਕ ਮੁਢਲੀ (fundamental) ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕੋ ਇਕ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦਾ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਗਵਤੀ ਇਸਤਰੀ ਵਿਛੜੇ ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੜਪਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪੁਤਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਉਣ ਨਹੀਂ, ਇਉਂ ਮਨੁਖ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ

ਨਾਨਕ ਅਵਰ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ । (ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਦਾ

'ਤਪੈ ਹਿਆਉ ਜੀਅੜਾ ਬਿਲਲਾਇ, (ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਖੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ

'ਤਿਸੁ ਵਿਸਰਿਐ ਚੰਗਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇ, (ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧)

ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ (ਆਸਾ ਮ: ੧)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਨੀ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਕਹਿਣਾ ਨਿਰਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਨੁਖ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ

'ਨਾਨਕ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਜਿਤ ਤਨਿ ਨਾਹੀ ਸਚਾ ਨਾਉ'

ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਾਂਗੂੰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈ ਰਖਣਾ ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਭਾਗ ਸੀ ਇਸ ਪਿਛੇ ਕੁਛ ਕਾਰਨ ਸਨ :

(੧) ਜੋ ਮਨੁਖੀ ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਿਸਚੇ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਿਰੇ ਬੰਧਕ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਖਿਆਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਬਣੇ ਅਹਥਾਤ ਉਹ ਮਨੁਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨ ਟੁੰਬੇ। ਇਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਨਣਾ ਦੋ ਵਖੋ ਵਖ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਅੰਬ ਦੇ ਮਿਠੇ ਪੇੜ ਦਾ ਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅੰਬ ਨੂੰ ਚੂਪਕੇ ਉਸਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਵਿਚ ਵਡਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੋਹਰਵਾਨ ਹੋ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ ਜਾਨਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੋਣਾ ਵਖੋ ਵਖ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਓਦੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਅਨੁਭਵਤਾ ਜਗਾਈ ਜਾਵੇ। ਰਸ ਲੀਨ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵੀ ਵਾਰ 2 ਦੁਹਰਾਈ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਯਾਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅੱਖਾਂ ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ :

‘ਅਖੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕੰਨੀ ਬਾਣੀ ਮੁਖਿ ਆਖਣੁ ਸਚੁ ਨਾਮ’

(ਬਸੰਤ ਮ: ੧)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੇਕ ਚਿਤਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਤੁਖਾਰੀ ਬਾਰਾ ਮਾਂਹ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਪੜ੍ਹੋ ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮ: ੧

ਸਾਜਨ ਦੇਸਿ ਵਿਦੇਸੀਅੜੇ ਸਾਨੇਹੜੇ ਦੇਂਦੀ

ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ ਤਿਨ ਸਜਣਾ ਮੁੰਧ ਨੈਣ ਭਰੇਂਦੀ

ਮੁੰਧ ਨੈਣ ਭਰੇਂਦੀ ਗੁਣ ਸਾਰੇਦੀ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਾਂ ਪਿਆਰੇ

ਮਾਰਗ ਪੰਥ ਨ ਜਾਣਉ ਵਿਖੜਾ ਕਿਉਂ ਪਾਈਐ ਪਿਰ ਪਾਰੇ'

(2) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਦਾ ਹਿਰਦੈ ਅੰਦਰ ਰਖਣੀ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇਸ ਅਥਵਾ ਮਨੁਖਤਾ ਦਾ ਇਖਲਾਕ ਉਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੀ। ਨੀਵਾਂ ਇਖਲਾਕ ਕਲਹ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਦੀ ਨੀਹ ਉਚੇ ਇਖਲਾਕ ਤੇ ਹੀ ਧਰੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਉਹ ਇਖਲਾਕ ਮੁਜੱਸਮ (Morality Personified) ਸਰੂਪ ਸੀ, ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਚ' ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਸਚ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੂੜ, ਕੁਸੱਤ ਧੱਖਾ ਫਰੋਬ, ਠਗੀ, ਦਿਖਾਵਾ, ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਸਚ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਚ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੇਤੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਆਦੀ ਇਖਲਾਕ ਹੀਨ (immoral) ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਅਧੀਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਚ ਦੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸਚ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧ ਦਸੀ :

'ਸਚਹੁ ਓਰੇ ਸਭ ਕੋ ਉਪਰ ਸਚੁ ਆਚਾਰ' (ਸਿਰੀ ਰਾਗ)

ਅਤੇ ਸਚ ਵੱਲ ਲਗਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ

'ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਰਿਦੈ ਸਚਾ ਹੋਇ
ਕੂੜ ਕੀ ਮਲ ਉਤਰੈ ਤਨੁ ਕਰੇ ਹਛਾ ਧੋਇ
ਸਚੁ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰ
ਨਾਉ ਸੁਣਿ ਮਨੁ ਰਹਸੀਐ ਤਾ ਪਾਏ ਮੋਖ ਦੁਆਰ

... ..

ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਹਿ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ
ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਬੇਨਤੀ ਜਿਨ ਸਚੁ ਪਲੈ ਹੋਇ' (ਵਾਰ ਆਸਾ)

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਚ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ ਯਾਨਿ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਚ ਪਰਨੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਪਾਪ ਮੈਲ ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਚ ਇਲਾਜ ਹੈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ, ਅਤੇ ਸਚ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ

ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਯਾਦ ਦੁਆਰਾ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਸਚ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦੇ ਹੋ, 'ਛੋਡੀਲੇ ਪਾਖੰਡਾ' । ਨਿਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦੇ : 'ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚ ਕਮਾਇ' । ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਸੋਹਣੀ ਬਣਾਓ : 'ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ ਭਿਸਤਿ ਨ ਪਾਇ' ਅਤੇ 'ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ ਘਟੇ ਘਟੇ' ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਯਾਦ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਕਰਣੀ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਲਟੀ ਮਨ ਨੂੰ ਉਤੇਜਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅੰਦਰ ਵਡਾ ਭਾਗ ਹੈ ।

(੭) ਪਿਆਰ ਦਾ ਸਿਖਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪਰਖਨ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਭੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਪਿਛੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸੁਖ, ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ : ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਨੀਂਦ ਜੈਸੇ ਸੁਖ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ :

'ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ ਪਰ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ' (ਬਿਲਾਵਲ)

ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਪਿਛੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਲਕਿ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ । ਹਜ਼ੂਰ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

'ਆਸਕੁ ਇਹੁ ਨ ਆਖੀਐ ਜਿ ਲੋਖੈ ਵਰਤੈ ਸੋਇ' (ਵਾਰ ਆਸਾ)

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਪੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਚ ਨਾਲ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਕਿ 'ਨਾਉ ਸੁਣ ਮਨ ਰਹਿਸੀਐ' ਅਰਥਾਤ ਸਚ ਦੀ ਸੋ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਮਨ ਖਿੜ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਿਤਰ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਛੰਦ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਬਾਤ ਭੀ ਸੁਣਾਵੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕੱਟਕੇ ਮੂੜਾ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂ :

‘ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੈ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ
ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ’ (ਵਡਹੰਸ)

ਜਿਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਚ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਅਤੀ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਛੋਹ ਲਵੇ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਲਾ ਦਿਓ, ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨ ਝਿਜਕੋ :

‘ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ-ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ’
‘ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰਿ ਧਰੀਜੈ-ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ’ ਮ: ੧

ਫਿਰ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ (cause) ਏਨਾ ਉਚਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਮੌਤ ਵਿਹਾੜ ਲੈਣਾ ਭੀ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ :

‘ਮਰਣ ਨ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ ਜੇ ਮਰਿ ਜਾਣੈ ਐਸਾ ਕੋਇ’ (ਵਡ ਹੰਸ)
ਬਲਕਿ ਸੂਰਮੇ ਮਨੁਖ ਐਸੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ (Privilege) ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਮੌਤੇ ਮਰਿਆਂ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋ ਜਾਣ ।

‘ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆਂ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੈ’

ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਕ ਅਜੇਹੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਸਾਹਸ ਹੀਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਏਨਾ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਲੋਕ ਸਚ ਅਤੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲੋਕ ਸਚ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਤਕ ਭੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵਿੰਗਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ :

‘ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ
ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ’

ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਵਿੰਗਾਰ ਦਾ ਜਿਟਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਉਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਲੀ ਦਿਤੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਅਤੇ ਨਾਵੇਂ

ਜਾਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਖਾਤਰ ਆਪ ਨੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੇ ।

ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਹੇਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਉਹ ਲੋਕ ਕਿਲਕਿਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉੜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਚਿਤਰ ਇਉਂ ਖਿਚਿਆ ਹੈ :

'ਜੋ ਕੇ ਸਤੁ ਕਰੇ ਸੋ ਛੀਜੈ ਤਪ ਘਰਿ ਤਪੁ ਨ ਹੋਈ

ਜੇ ਕੋ ਨਾਉਂ ਲਏ ਬਦਨਾਵੀ ਕਲਿ ਕੇ ਲਖਣ ਏਈ' (ਰਾਮਕਲੀ)

ਅਜੇਹੀ ਦਸਾ ਦੀ ਜਦੋਂ ਅੱਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ :

'ਮੂਰਖ ਗੰਢੁ ਪਛੈ ਮੁਹਿ ਮਾਰ' (ਵਾਰ ਮਾਝ)

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੇਹੀ ਧਰਮ ਮੂਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੋ ਧਾਰੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਪਰਯੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਤੇ ਦਿਬ ਅਸਥਾਨ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਾਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਅਤੇ 'ਜਿਰ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ' ਨੂੰ 'ਜੁਝ ਮਰਉਂ ਰਣ ਮੇਂ ਤਜ ਭੈ' ਦੇ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਮਰਨਾ ਸੂਰਿਆਂ ਦਾ ਕਰਮ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਦੇ ਪਰਹਾਰ ਲਈ ਜੁਝ ਕੇ ਮਰਨਾ ਹੀ ਸਚਾ ਮਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋ ਕੇ ਮਰਿਆ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣੋ ਜੋ ਸੰਤ ਸਰਣ ਅੰਦਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆਂ ਦੁਰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਸ ਲਈ ਤੇਗ ਦਾ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਅਜੇਹਾ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਾਂਵੇ ਸਾਂਡੀਵਾਲ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਟੇਕ ਇਕ ਅਕਾਲ ਉਤੇ, ਨਿਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਿਜ ਬਲ ਉਤੇ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਚਾ ਅਤੇ ਦੀਨ

ਦੁਖੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਤ ਕਰਮ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਰਾਜ ਜੰਗੀ ਭੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਿਰਲੋਪ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਭੀ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਨ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਣ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ, ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਜਿਸ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ 'ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰੈ' ਜਗ ਸਤਰ ਸਭੈ ਅਵਲੋਕ ਚਪੈਗੇ' ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਖਿਚੀ ਹੈ :

'ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੇਵੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਜੀਉ-ਦੇ ਕੁੰਨ ਸੁਣਹੁ ਅਰਦਾਸਿ ਜੀਉ
 ਠੌਕਿ ਵਜਾਇ ਸਭ ਡਿਠੀਆ ਤੁਸਿ ਆਪੇ ਲਇਅਨੁ ਛਡਾਇ ਜੀਉ ।
 ਹੁਣਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਮਿਹਰਵਾਣ ਦਾ-ਪੈ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਰਝਾਣਦਾ
 ਸਭ ਸੁਖਾਲੀ ਵੁਠੀਆ ਇਹੁ ਹੋਆ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜੁ ਜੀਉ ।
 ਝਿਮਿ ਝਿਮਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਦਾ-ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲੀ ਖਸਮ ਦਾ
 ਬਹੁ ਮਾਣੁ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਉਪਰੇ ਤੂੰ ਆਪੇ ਪਾਇਹਿ ਥਾਟਿ ਜੀਉ ।
 ਤੇਰਿਆ ਭਗਤਾ ਭੁਖ ਸਦ ਤੇਰੀਆ-ਹਰਿ ਲੋਚਾ ਪੂਰਨ ਮੇਰੀਆ
 ਦੇਹੁ ਦਰਸੁ ਸੁਖਦਾਤਿਆ ਮੈ ਗਲਿ ਵਿਚਿ ਲੈਹੁ ਮਿਲਾਇ ਜੀਉ ।
 ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲਿਆ-ਤੂੰ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਇਆਲਿਆ
 ਤੂੰ ਥਾਨਿ ਬਨੰਤਰਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਚੁ ਅਧਾਰੁ ਜੀਉ ।
 (ਸਿਰੀ ਰਾਗ)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਅੰਦਰ ਖਿਚੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਖ ਹਨ :

1. ਸਮੁੱਚੀ ਸ੍ਰਿਸਟ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਭ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਘਟ ਅੰਦਰ ਰਮਿਆ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ।
2. ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜੇਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਨ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਥਾਈਂ ਕੌਮਲਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

3. ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਕ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਤਾਣ ਤੇ ਆਸਰਾ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਭੁਖ ਹੈ ।

4. ਅਜੇਹੇ ਨਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਚੁ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਟੋਕ ਸਚੁ ਤੋਂ ਹੈ ।

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਅੰਦਰ ਅਜੇਹੇ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ! ਲੰਮੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਧਗਤੀ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਨਿਆਰੇ-2 ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਣਾ ਸੀ । ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸੇ ਹੋਣ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ :

‘ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਆਦਮੀ ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵਣ ਕਰਮ ਕਰੇਹਿ’ (ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ)

ਆਪ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :

‘ਸਤਿਨਾਮ ਬਿਨ ਬਾਦਰ ਛਾਈ’

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ

‘ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਫਿਰਾਯਾ’

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਨਿਜੀ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ । ਆਪਨੇ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ :

‘ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸ਼ਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕੁ ਬਉਰਾਨਾ’

ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਆਵਰੁ ਨੁ ਜਾਨਾ । (ਰਾਗ ਮਾਰੂ)

ਅਤੇ ‘ਭਉ ਤੇਰਾ ਭਾਂਗ ਖਲੜੀ ਮੇਰਾ ਚੀਤ੍ਰੁ’

ਮੈਂ ਦੇਵਾਨਾ ਭਇਆ ਅਤੀਤੁ

ਕਰ ਕਾਸਾ ਦਰਸਨ ਦੀ ਭੁਖ

ਮੈਂ ਦਰ ਮਾਗਉ ਨੀਤਾ ਨੀਤਾ

ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੀ ਕਰਉ ਸਮਾਇ-ਮੈ ਦਰਿਮਾਂਗਤੁ ਭੀਖਿਆ ਪਾਇ ।

(ਤਿਲੰਗ)

ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਅੰਦਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ।

(2) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ 'ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ ਰਵਿਆ' ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਪ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਦੇਸ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ :

ਆਪ ਆਪਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

'ਆਪੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੰਗੁਲਾ ਸਖੀਏ ਮੇਰਾ ਲਾਲੁ'

ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਹਰ ਦਿਸਦੀ ਸੈ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਦਿਸਿਆ । ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹਰ ਅਵਾਜ਼ ਉਸਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਹਰ ਰਸ ਉਸਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਮਖਮੂਰ ਪਰਤੀਤ ਹੋਇਆ । ਤਾਰਿਆਂ ਜੜੇ ਗਗਨ ਰੂਪੀ ਥਾਲ ਵਿਚ ਜਗ ਰਹੇ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦੀਵੇ, ਰੁਮਕਦੀ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵੰਡਦੀ ਪਉਣ ਅਤੇ ਟਹਿਕਦੀ ਤੇ ਫੁਲਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਉਸ ਰੰਗਲੇ ਸ਼ਹੁ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਧਰੇ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਹਿਤ ਉਸਦਾ ਜਸ ਗਾਇਨ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨਕਿਣਤ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਅਨੇਕ ਜੀਅ ਜੰਤ, ਨਰ ਨਾਰੀ ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅੰਦਰ ਜੁੜੇ ਸਨ । ਇਹ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਅਵੱਸ ਨਿਕਲਿਆ :

'ਵਾਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਵਾਹੁ'

'ਹਉ ਵਾਰੀ ਹਉ ਵਾਰਣੈ ਕੁਰਬਾਣ ਤੇਰੇ ਨਾਵਨੋ'
ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਸੰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਨੇ ਦਸਿਆ ।

'ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ'

ਇਸ ਰੰਗ ਅੰਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਨਮੁਖ
ਹੋ ਕੇ ਗਾਇਆ :

ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ
ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਲੋਅ ਸਚੇ ਆਕਾਰ
ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਕਰਣੇ ਸਰਬ ਬੀਚਾਰ
ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਅਮਰੁ ਸਚਾ ਦੀਬਾਣੁ
ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਸਚਾ ਫੁਰਮਾਣੁ
ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਕਰਮੁ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ
ਸਚੇ ਤੁਧੁ ਆਖਹਿ ਲਖ ਕਰੋੜਿ
ਸਚੇ ਸਭਿ ਤਾਣਿ ਸਚੈ ਸਭਿ ਜੋਰਿ
ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ
ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ
ਨਾਨਕੁ ਸਚੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਚੁ
ਜੋ ਮਰਿ ਜਮੇ ਸੁ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ
ਅਤੇ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾ ਵਡਾ ਨਾਉ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾ ਸਚੁ ਨਿਆਉ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾ ਨਿਹਚਲ ਥਾਉ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾਣੈ ਆਲਾਉ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਬੁਝੈ ਸਭਿ ਭਾਉ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾ ਪੁਛਿ ਨ ਦਾਤਿ
ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾ ਆਪੇ ਆਪਿ
ਨਾਨਕ ਕਾਰ ਨ ਕਬਨੀ ਜਾਇ
ਕੀਤਾ ਕਰਣਾ ਸਰਬ ਰਜਾਇ

(ਆਸਾ ਮ: ੧)

ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅੰਦਰ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਧ ਅਸਚਰਜ ਦਿਸੀ। ਭਾਂਤੋਂ ਭਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨਗਿਣਤ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਪਜ-ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਮਨੁਖ ਵਾਂਝ ਜੇਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁਧ ਤੋਂ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਅਰੰਭਦੇ ਹਨ, ਅਨੇਕ ਅੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਗ ਕੇ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਮੈਲ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਉਪਜ ਕੇ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਕਲ ਅਕਲ ਜਾਂ ਰੰਗ ਢੰਗ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਪਰੰਤੂ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਇਕ ਸਾਰ ਖਾਣ ਪੀਣ, ਵੇਖਣ, ਸੁੰਘਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਨੂੰ ਭੁਖ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਹੀ ਹੈ। ਸਭ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਇਛਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਦੀ ਚਾਹ ਹੈ, ਕੋਈ ਭੀ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਰਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਕਿਤਨੀ ਅਚਰਜ ਲੀਲਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਤਾਂ ਅੰਦਰ ਏਕਤਾ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹਰ ਇਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਕੀਰ ਤੋਂ ਹਕੀਰ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਭੀ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ ਗੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਸਰੋਣੀ ਦੀ ਇਹੋ ਚਾਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਧੇ ਫੁੱਲੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਜੀਵਨ ਸੱਤਾ ਇਕ ਸਾਰ ਰਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਨਦਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਤਾਪਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰਿਆਉਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਤਥਾ ਸੇਕ (ਅਗਨੀ) ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਰਬ ਹੋਂਦ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਜੋਤਿ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਭ ਸਚ ਪਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਸਚ ਦੀ ਸੂਝ ਨਿਰੀ (intellectual) ਦਿਮਾਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਨਿਰਾ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਉਜਾਲਾ ਸੀ। ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਚਕ੍ਰਿਤ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸੋਹਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਜਾਂ ਅਤਿ

ਸੁਰੀਲਾ ਨਾਦ ਸੁਣਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਵਿਸਮਏ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਆਪ ਕਾਮਰੂਪ ਦੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜੇ । ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡਾ ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਮੌਹ ਤੇ ਕਾਮ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਆਏ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਸੁੰਦਰ ਮੋਹਣੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਭੇਜ ਕੇ ਕਾਂਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਡੀ ਓਪਮਾ ਸੁਣੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਗਾ ਉਥੇ ਭੇਜੀਆਂ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆ ਟਿਕੇ ਸਨ । ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ । ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੋਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

‘ਗਾਛਹੁ ਪੁਤਰੀ ਰਾਜ ਕੁਆਰ’

ਅਰਥਾਤ ਜਾਓ, ਹੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਪੁਤਰੀਓ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਰੀਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋ

‘ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨ ਮੋਹਿ’

ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਹਨ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮੋਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋ ?

ਜਦੋਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੈ । ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਪੰਡਤਾਈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾਈ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪਈ ਝਲਕਦੀ ਹੈ । ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਉਸੇ ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸਦਾ ਜਸ ਗਾਇਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੀ ਪਾਉਣਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਿਆ । ਜਿਵੇਂ

ਅਨੇਕਾਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਸਾਗਰ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਇਉਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਜਦੇ ਵਿਚ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕੇ ਭੀ ਉਸਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇ :

'ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਹ ਪਵਹਿ ਸਮੁੰਦਿ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ'

ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਐਸੀ ਬੇਅੰਤ ਲੀਲਾ ਤਕ ਤਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਸਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਮਖਮੂਰ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੌੜਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਏਧਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ, ਪਰ ਆਪ ਅਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ 'ਹੇ ਮਾਂ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਆਸਰੇ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸਰ ਕੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

'ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ'

ਤੇ 'ਸੋ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ'

ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਇਆ ਰਹੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨ ਕਰੇ । ਓਹ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਚੰਗੇ 2 ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਸਤੇ ਬਸਤਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਅਣਖੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪਹਿਰਣ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਚਾਹ ਨਹੀਂ । ਮਾਪੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦਾਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਉਹ ਚਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵੈਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਵੈਦ ਨੂੰ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਝਾ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਭੁਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਵੈਦ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਂਹ ਟਟੋਲਦਾ ਤੇ ਨਾੜੀ ਤੋਂ ਰੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਦਵਾਈ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ' ਅਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਮਾ, ਮੈਨੂੰ ਭੁਖ ਤਾਂ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਭੁਖ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦਾਰੂ ਹੈ :

'ਜਾਢੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੁਖ

ਉਤੁ ਭੁਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੁਖ'

ਨਾਨਕ ਦੇ ਅਣੋਖੇ ਰੋਗ ਦਾ ਕੈਸਾ ਅਣੋਖਾ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਸਦਕੇ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਭੁਖ ਤੋਂ, ਜਿਸਤੋਂ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਖਾਧੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭੁਖ ਰੋਗ ਹੈ, ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਧੋਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਤੇਰੀ ਭੁਖ ਤੇਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ। ਕਾਸ਼ ਇਹੋ ਜਹੀ ਭੁਖ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਦੀ ਇਹ ਭੁਖ ਕਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਯੋਗਨ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਅਲੌਕਿਕ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਅੰਦਰ ਖਿਚੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਦੀ ਨਾਮ ਭੁਖ ਦੀ ਸਹੀਸ਼ੀ ਤਸਵੀਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(੧) ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਵਿਯੋਗਣ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨਰਿਣਤ ਫੁੱਲਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਬਸੰਤ ਨੇ ਖੇੜਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਭਉਰੇ ਝੁਮਰਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿੰਨਾ ਸੁਹਾਉਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਹ ਸਮਾਂ, ਜੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭੀ ਕਿਧਰੋਂ ਬਹੁਤ ਪਵੇ ਪਰ ਪਿਆਰਾ ਨਜ਼ਰੀ ਨ ਪੈਂਦਾ ਵੇਖ ਇਹ ਹਾਹੁਕੇ ਭਰਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਨਿਘਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੰਨਿਉਂ ਅੰਬ ਦੇ ਰੁਖ ਤੋਂ ਕੋਕਿਲ ਦੀ ਮਿਠੀ ਕੂਕ ਇਸਦੇ ਕੰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਲੱਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਉਤੇ ਭਉਂਦੇ ਭੌਰਿਆਂ ਦੀ ਭੰਕਾਰ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਿਆਰ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਇਸਨੂੰ ਹਰ ਤੜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪਿਰ ਪੁੱਛੁ ਭੀ ਮੇਰੇ ਖਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਭੀ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋ ਜਾਵੇ :

ਚੇਤੁ ਬਸੰਤ ਭਲਾ ਭਵਰ ਸੁਹਾਵੜੇ

ਬਨ ਫੁਲੇ ਮੰਝ ਬਾਰਿ ਮੈ ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਬਾਹੁੜੇ

ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ਧਨ ਕਿਉ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਬਿਰਹਿ ਬਿਰੋਧ ਤਨ ਫੀਜੈ

ਕੋਕਿਲ ਅੰਬਿ ਸੁਹਾਵੀ ਬੋਲੈ ਕਿਉਂ ਦੁਖੁ ਅੰਕਿ ਸਹੀਜੈ

ਭਵਰ ਭਵੰਤਾ ਫੁਲੀ ਡਾਲੀ ਕਿਉਂ ਜੀਵਾ ਮੁਰੁ ਮਾਇ

ਨਾਨਕ ਚੇਤਿ ਸਹਜਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਜੇ ਹਰਿ ਵਰੁ ਘਰਿ ਧਨ ਪਾਏ ।

(2) ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਜੀ ਹੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਤੇ ਖਿਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੋਨ ਸੁਟਾਂ ਇਹ ਚੂੜੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਪਲੰਘ ਦੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਨਾਲ । ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਮਨਿਆਰ ਦੀ ਅਤੇ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਪਾਉਣੀਆਂ ਹਨ ਚੂੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਤੇ ਜੋ ਸ਼ਹੁ ਪਤੀ ਦੇ ਗਲੇ ਨਹੀਂ ਲਗੀਆਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜੀ ਸੁਚੱਜੀ ਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੋਰੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੁਲੀਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਧੁਖ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਸੁਚੱਜ ਪੁਣਾ ਕਿਸ ਲੇਖੇ, ਜੇ ਇਹ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ । ਮੈਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰਿਆਂ ਬਣਾਇਆ, ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਭੀ ਲਾਏ ਪਰ ਜੇ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਨਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਕੰਮ, ਮੈਂ ਝੁਰ ਝੁਰ ਸਰੀ । ਮੋਰੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਰੋਇਆ, ਜੰਗਲ ਦੇ ਪਖੂ ਭੀ ਫੋਏ ਪਰ ਮੇਰਾ ਬਿਰਹਾ ਜੂੰ ਦਾ ਤੂੰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਇਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਨ ਆਇਆ । ਮੋਰੀ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਦੀ ਪਲ ਭਰ ਅਖ ਲਗ ਗਈ, ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਪਿਆਰਾ ਆਇਆ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਫੁਟ ਫੁਟ ਰੋਈ । ਕੀ ਕਰਦੀ, ਨ ਪਿਆਰੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਾਂ, ਨ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਸਕਾਂ, ਮੈਂ ਨੀਂਦਰ ਨੂੰ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ, ਭਲਾ, ਜੇ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ :

ਚੂੜਾ ਭੰਨੁ ਪਲੰਘ ਸਿਉਂ ਮੁੱਧੇ ਸਣਬਾਹੀ ਸਣਬਾਹਾ
 ਏਤੇ ਵੇਸ ਕਰੇਦੀਏ ਮੁੱਧੇ ਸ਼ਹੁ ਰਾਤੋ ਅਵਰਾਹਾ
 ਨਾ ਮਨੀਆਰੁ ਨ ਚੂੜੀਆ ਨ ਸੇ ਵੰਗੁੜੀਆਹਾ
 ਜੋ ਸਹ ਕੰਠਿ ਨ ਲਗੀਆ ਜਲਨੁ ਸਿ ਬਾਹੜੀਆਹਾ
 ਸਭਿ ਸਹੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਗਈਆ ਹਉ ਦਾਧੀ ਕੈ ਦਰਿ ਜਾਵਾ
 ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ ਤੈ ਸਹੁ ਏਕਿ ਨਾ ਭਾਵਾ
 ਮਾਠਿ ਗੁੰਦਾਈਂ ਪਟੀਆ ਭਰੀਐ ਮਾਂਗ ਸੇਧੂਰੇ
 ਅਗੈ ਗਈ ਨ ਮੰਨੀਆ ਮਰਉ ਵਿਸੂਰਿ ਵਿਸੂਰੇ
 ਮੈਂ ਰੋਵੰਦੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਰੁਨਾ ਰੁੰਨੜੇ ਵਣਹੁ ਪੰਖੇਰੁ
 ਇਕੁ ਨ ਰੁਨਾ ਮੇਰੇ ਤਨ ਕਾ ਬਿਰਹਾ ਜਿਹਿ ਹਉਂ ਪਿਰਹੁ ਵਿਛੋੜੀ
 ਸੁਪਨੈ ਆਇਆ ਭੀ ਗਇਆ ਮੈਂ ਜਲੁ ਭਰਿਆ ਰੋਇ

ਆਇ ਨ ਸਕਾ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੋਜਿ ਨ ਸਕਾ ਕੋਇ

ਆਉ ਸਭਾਗੀ ਨੀ ਦੜੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ..... ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧

(3) ਪਤੀ ਦੇ ਏਨੇ ਵਿਯੋਗ ਰੁਧੀ ਨਾਰ ਤਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਦਬਾ ਦਬ ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਪਿਆਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਦੱਸ ਕਾਰਨ ਪਤੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਮਰ ਭੀ ਰੰਗ ਵਟਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੂ ਦੇ ਸਹੀਨੇ ਕਾਹੀ ਤੇ ਪਿਲਛੀ ਦੇ ਚਿਟੇ ਛੁੱਲਾਂ ਵਾਝ ਧਉਲੇ ਕੋਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਦਰਿਸ਼ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਗਰਮੀ ਬੀਤ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਜਾਤਾ ਮਨ ਡੱਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਤਿ ਦੀ ਗਰਮੀ ਪਿਛੋਂ ਤਾਪਮਾਨ ਦੇ ਡਿਗ ਜਾਣ ਵਾਝ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਖਿਚ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਦੇ ਡਿਗ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਡੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਭੀ ਮੇਲ ਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏ, ਇਸ ਤੜਪ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਧਰ ਵਿਚੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏ :

‘ਝੁਠਿ ਵਿਗੁਤੀ ਤਾਪਿਰ ਮੁਤੀ ਕੁਕਹ ਕਾਹ ਸਿ ਫੁਲੇ

ਆਗੈ ਘਾਮ ਪਿਛੈ ਰੁਤਿ ਜਾਡਾ ਦੇਖਿ ਚਲਿਤ ਮਨ ਡੋਲੇ’

(ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧)

ਇਹ ਕੁਰਲਾ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੂਕ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਵਾਸਤਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ‘ਆ ਜਾਓ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਝੂਰ ਝੂਰ ਮਰ ਚੁਕੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਆ ਮਿਲੇਂ ਤਾਂ ਮੇਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਤਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਡੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਹਿਮ ਵਿਚ, ਕਿ ਭ ਵੇਂ ਦਰਸਨ ਨ ਹੀ ਹੋਣ :

ਅਸੁਨਿ ਆਉ ਪਿਰਾ ਸਾਧਨ ਝੂਰਿ ਮੁਈ

ਤਾ ਮਿਲੀਅੈ ਜਾ ਮੇਲੇ ਦੁਜੇ ਭਾਇ ਖੁਈ

(4) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਸਰਦੀ ਤੇ ਬਰਫ ਦੇ ਵੱਸਣ ਨਾਲ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵੇਲ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਭੀ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਸਤਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਕ ਅੱਪੜ ਸਕਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਤੇ ਤੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਤੜਪ ਤਾਂ

ਅਜੇ ਜਵਾਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ?

'ਪੌਖਿ ਤੁਖਾਰੁ ਪੜੈ ਵਣੁ ਤਿਣੁ ਰਸੁ ਸੋਖੈ

ਆਵਤ ਕੀ ਨਾਹੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਿਹ ਸੁਖੇ ।' (ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧)

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਕਿੰਨੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ! ਪਰ ਇਹ ਬਿਹਬਲਤਾ ਹੋਰ ਤੀਖਣ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਤਕਿਆ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਕੋਹੜੀ ਦੀ ਝੁਗੀ ਵਿਚ.....ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ.....ਕੋਹੜੀ ਦੇ ਜਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਝਾਂਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਤੇਰੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲਾਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਲਾਈ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਲਿਆਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ——ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਲੜ ਲਗੀ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ—— ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਵੀਰਨ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭੁਖੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੇ ? ਤੂੰ ਕਿਹਾ 'ਸਚੁ ਏ, ਬੇਬੇ, ਜੋ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਏਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੈਨੂੰ ਓਥੇ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਏ ਜਿਥੇ ਰੋਗੀ ਰੋਗ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਵਿਲਕ ਰਹੇ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਕੋਹੜੀ ਕੋਹੜ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਅਧਰਮੀ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਭੋਲ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸਾਹ ਸੁਕਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਜਾਬਰ ਲੋਕ ਗ਼ੀਬਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਹਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਸਤੀਆਂ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ, ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਲਾਲਾਂ ਜਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲਾਲ ਦੁਖ ਤੇ ਭੁਖ ਹੋਇਓਂ ਵਿਲਕ ਰਹੇ ਨੇ । ਬੇਬੇ, ਤੂੰਹੋਂ ਦਸ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਲਕਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਲਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਣਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦਾ ਏ ? ਬੇਬੇ ਨਿਰੁਤਰ ਖੜੀ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਤੂੰ 'ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ, ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ' ਕਹਿੰਦਾ ਸਿਧਾ ਉਥੇ ਪੁਜਿਆ, ਜਿਥੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੋਹੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਆਪ ਉਸ ਝੰਪੜੀ ਪਾਸ ਪੁਜੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵਿਕੱਲਾ ਕੋਹੜੀ ਪਾਣੀ ਹੋਇਓਂ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਝੰਪੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਤਕ ਕੋਹੜੀ ਦੀ ਪਾਕ ਤੇ ਗੰਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਬੋ ਮਾਰਦੀ ਸੀ । ਮਰਦਾਨਾ ਬੋਲਿਆ 'ਬਾਬਾ, ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਓ, ਇਸ ਵੰਨਿਉਂ ਤਾਂ ਬੋ ਆਉਂਦੀ ਏ ।' ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ, 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਇਹੋ ਬੋ ਹਟਾਉਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ । ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਇਸ ਬੋ ਅੰਦਰ ਗੁਜਿਆ ਏ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਇਸ ਬੋ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲਾਉਣਾ ਏ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨੱਕ ਵਟਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੋ ਕਿਵੇਂ

ਹਟੇਗੀ ?' ਬਾਬੇ ਨੇ ਅਗੇ ਵਧ ਕੋਹੜੀ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਲਹੂ ਪਾਕ ਸਾਫ ਕੀਤਾ, ਮਰਦਾਨਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲਿਆਇਆ ਕੋਹੜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ, ਬਸਤਰ ਧੱਤੇ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

‘ਜੈ ਤਨਿ ਬਾਣੀ ਵਿਸਰਿ ਜਾਇ

ਜਿਉਂ ਪੱਕਾ ਰੋਗੀ ਵਿਲਲਾਇ’ ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧

ਕੋਹੜੀ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਫਿਰੀ, ਬਾਬੇ ਨੇ ਮਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਕੋਹੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਦਿਸਿਆ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਗਿਆ । ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕੋਹੜੀ ਦੇ ਟਹਿਕ ਚੁਕੇ ਚੇਹਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਤੇ ਕੋਹੜੀ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਗਾਵਿਆ :

ਧੰਨ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ

ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਸਿਆਣਕੋਟ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬੇਰ ਦੇ ਰੁਖ ਹੇਠ ਆ ਬੈਠਾ, ਨੇੜੇ ਹੀ ਇਕ ਗੁੰਬਦ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਪੀਰ ਹਮਜ਼ਾਂ ਗੌਸ ਚਲੀਹਾ ਕਟ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਬੀਤਨ ਤੋਂ ਅਗਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੇ । ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਮਚੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਚਲੀਹਾ ਕਟ ਪੀਰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸ਼ਹਿਰ ਗਰਕ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਲੋਕ ਇਸ ਭੈ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਅਧਮੋਏ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰੇ ਤੇ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਧਰਵਾਸਾ ਦਿਤਾ । ਪੀਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਮੌੜ ਦਿਤਾ । ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਕੰਠਨਾ, ਅਰਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁੰਬਦ ਫਟਿਆ ਤੇ ਸੂਟਸ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਪੀਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਰ ਖਿਆ, ਪੀਰ ਘਬਰਾਕੇ ਉਠਿਆ, ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਚਲੀਹਾ ਪੂਰਾ ਨ ਹੋਇਆ । ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ‘ਪੀਰ ਜੀ ਏਡੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਕਿਉਂ ? ਪੀਰ ਆਖਿਆ ‘ਇਹ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ’ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ‘ਇਉਂ ਨਾ ਕਹੋ, ਪੀਰ ਜੀ, ਸਚ ਰਮ ਰਹਿਆ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਇਹ ਘਰ ਸੱਚੇ ਰਬ ਦਾ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਰਹ 2 ਭਰਪੂਰ ਸੱਚੇ ਨੂਰ ਨਾਲ, ‘ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਿਤ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਦੋਸ਼ ਤੇਰੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ, ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਗੁਬਾਰ ਨੇ ਤੇਰੀਆਂ ਅਖਾਂ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਸਚ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਇਹ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ, ਝੂਠਾ ਉਹ ਜੋ ਸਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨ ਕਰੇ, ਜੋ ਸਚ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਝੂਠ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤਕੇ, ਜੋ ਇਕ

ਨਿਰੰਕਰ ਦੀ ਓਟ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਓਟ ਸਮਾਰੇ। ਤੂੰ ਕੋਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਇਹ ਰਬ ਦੀ ਦਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਬਖਸ਼ੇ, ਚਾਹੇ ਨ ਬਖਸ਼ੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਥੋਂ ਪੁੱਤਰ ਮੰਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਝੂਠਾ ਆਸਰਾ ਤਕਿਆ ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੁਫਰ ਤੋਲਿਆ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਰਬ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਦਵੇਂ ਝੂਠੇ ਪਰ ਰੱਬ ਸਚਾ ਤੇ ਰਬ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਸਚੀ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਨਿਸਚੈ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ।

ਇਉਂ ਕਹਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਟਕਾ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਹਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਾਹ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਟਕੇ ਦਾ ਸਚ ਝੂਠ ਖਰੀਦ ਲਿਆ।' ਥੰਡੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹਥ ਦਿਤਾ। ਬਾਬੇ ਕਾਗਜ਼ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

'ਮਰਣਾ ਸਚ ਜੀਉਣਾ ਝੂਠ'

ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਹ ਪੀਰ ਦੇ ਹਥ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮੋਹਰ ਭਰੀ ਇਕ ਤਕਨੀ ਨਾਲ ਪੀਰ ਦੇ ਝੂਠ ਦੇ ਛਉੜ ਕਟ ਦਿਤੇ। ਪੀਰ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਪਿਆ ਗੁਬਾਰ ਉਠ ਗਿਆ ਤੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਸਚੋਂ ਸਚ ਪਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਉਹ ਸਿਆਲਕੋਟ ਜੋ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਸਚ ਭਰਪੂਰ ਦਿਸਿਆ।

ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਨੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਤਕਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਸੜਦੇ ਤਕੇ ਗਰੀਬ ਰਿਆਇਆ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ। ਬਾਬਾ ਉਠ ਨਠਾ ਉਸ ਵੱਲ ਨੂੰ। ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਣੇ ਹਜ਼ਾਰਹਾ ਬੁਰਛਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ ਬੁਢੇ ਤੇ ਜਵਾਨ ਇਕ ਸਾਰ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਗਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋਏ ਕਤਲ ਗਾਹ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਧਨ ਲੁਟਿਆ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਲੁੰਧਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੌਲਤ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨੇ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁਲਾ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਣ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੀ ਮੰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਂ ਲਟਕਦੀਆਂ ਸਨ ਅਜ ਜਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਬੇਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਰਨਣ

ਕਰਦੇ ਹਨ :

‘ਜਿਨਿ ਸਿਰਿ ਸੋਹਨਿ ਪਟੀਆਂ ਮਾਂਗੀ ਪਾਇ ਸੰਧੂਰੁ
ਸੇ ਸਿਰ ਕਾਤੀ ਮੁੰਨੀਅਨਿ ਗਲ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ਪ੍ਰਭਿ
ਮਹਲਾ ਅੰਦਰਿ ਹੋਂਦੀਆਂ ਹੁਣਿ ਬਹੁਣਿ ਨ ਮਿਲਨਿ ਹਦੂਰਿ

... ..

ਤਿਨ ਗਲਿ ਸਿਲਕਾ ਪਾਈਆਂ ਤੁਟਨਿ ਮੋਤਸਰੀਆਂ
ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਦੁਇ ਵੈਗੋ ਹੋਏ ਜਿਨੀ ਰਖੇ ਰੰਗੁ ਲਾਇ
ਦੂਤਾ ਨੋ ਫਰਮਾਇਆ ਲੈ ਚਲੇ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ਆਸਾ ਮ: ੧

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਮਾਰ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਫਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਸੀਬਤ ਮਾਰੇ ਜੋ ਮਾਰੇ ਨ ਗਏ ਫੜੇ ਹੋਏ ਬਾਬਰ ਦੀ ਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਆਟਾ ਪੀਸਣ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਅਗ ਅੰਦਰ ਝੰਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਏਥੇ ਪੁਜੇ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਚਕੀਆਂ ਪੀਸਣ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਰੇ ਬੰਦੀਵਾਣ ਚਕੀਆਂ ਪੀਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਰਦਾਨਾ ਭੀ ਚਕੀ ਪੀਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭ ਤਿਹਾ ਹੈ 'ਇਨਾ ਅਨਰਥ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲੋਕ ਕੁਰਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ, ਦਾਤਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕ ਤੇਰੇ ਮਨ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਪਿਆ? ਇਹ ਨਿਰਬਲ ਲੋਕ ਬਲ ਵਾਲੇ ਬੁਰਫ਼ਿਆਂ ਹਥੋਂ ਪੀਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਭੀ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲੜਦੇ ਮਾਰਦੇ ਮਰਦੇ, ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਨਿਤਾਣੀਆਂ ਗਊਆਂ ਉਤੇ ਬਲਵਾਨ ਸ਼ਿੰਹ ਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗਰੀਬ ਗਊਆਂ ਭੀ ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।

ਇਉਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਸਰੋਦ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਾਬੇ ਗਾਂਵਿਆਂ :

‘ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ’
ਆਪੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ

ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੇ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਅੰਇਆ
 ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਸੋਈ
 ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ
 ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਪੈ ਵਗੈ ਖਸਮੈ ਸਾ ਪੁਰਸਾਈ । (ਆਸਾ ਮ: ੧)

ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਧਾਤ ਦੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਇਹ ਸਰੋਦ ਬਲ ਰਹੇ ਭਾਂਬਤਾ ਉਪਰ ਮਿਠੀ ਸ਼ਾਂਤ ਫੁਹਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੁਕਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਾਬੇ ਵੱਲ ਖਿਚਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਵੀ ਤਕਿਆ ਕਿ ਕੌਈ ਅਬਰੇ ਰਹਿਮਤ। ਰਬੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ) ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਬਰ ਦਾ ਦਿਲ ਦਹਿਲ ਗਿਆ। ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਬੋਲਿਆ 'ਫਕੀਰ ਸਾਂਦੀ, ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਇਧਰ ਭੀ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਵੀ ਫਜ਼ਲ'

ਬਾਬੇ ਨੇ ਵਡੇ ਜਬੂ ਨਾਲ ਬਾਬਰ ਵੱਲ ਤਕਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ 'ਖਲਕਤ ਪਰ ਜ਼ੁਲਮ ਅੰਰ ਖਾਲਕ ਤੋਂ ਫਜ਼ਲ ਦੀ ਆਸ? ਜੇ ਫਜ਼ਲ ਚਾਹੁਨਾ ਏਂ ਤਾਂ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦੀ ਖਲਕਤ ਵਿਚ, ਜੇ ਚਾਹੁਨਾ ਏਂ ਕਿ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੋਹਰ ਕਰ ਖਲਕੇ ਖੁਦਾ ਤੇ। ਜੇ ਤੂੰ ਖੁਦਾ ਦੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਅਗ ਵਿਚ ਸਾੜੇਗਾ ਤਾਂ ਦੰਜਖ ਦੀ ਅੱਗ ਤੈਨੂੰ ਸਾੜੇਗੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਬਚਨਾ ਚਾਹੁਨਾ ਏਂ ਕਹਿਰੇ ਖੁਦਾ ਤੋਂ, ਤਾਂ ਬਚਾ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਗ ਤੋਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਮਚਾ ਰਖੀ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਉਪਰ'

ਬਾਬਰ ਡਰਿਆ 'ਕਹਿਰੇ ਖੁਦਾ' ਤੋਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ 'ਬੰਦ ਕਰੋ ਫੋਰਨ ਇਹ ਕਤਲ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਬੁਝਾ ਦਿਓ ਅੱਗ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਭੀ ਇਹ ਬਲ ਰਹੀ ਏ' ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ 'ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਮੈਨੂੰ ਖਿਦਮਤ ਦਸੋ' ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ 'ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਵਡੀ ਖਿਦਮਤ ਏਹੋ ਏ ਕਿ ਜ਼ੁਲਮ ਬੰਦ ਕਰ, ਅਨਾਥ, ਬਲਹੀਨ, ਬੁਢੇ, ਬਚੇ ਤੇ ਅਬਲਾ ਔਰਤ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ, ਖੁਦਾ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਨੂੰ ਤਕ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਰਬ ਦਾ ਪਿਆਰ ਏ, ਜੇ ਏਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਰਬ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ' ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਬਾਬਾ ਆਪਨੇ ਸਾਥੀ ਮਰਦਾਨੇ ਸਮੇਤ ਆਪਨੀ ਹਥੀਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਧ ਵੰਡਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਇਉਂ

ਜੁਟਾ ਵੇਖ ਹੋਰ ਲੋਕ ਭੀ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੜਦੇ, ਵਿਲਕਦੇ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਰਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਦਪੁਰ ਦੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਖਲਕਤ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਟੋਲਦਾ ਬਾਬਾ ਅਗੇ ਵਧੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ :

'ਜਿਥੇ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੈ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼'

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧

ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ, ਰਹਿਮਤਾਂ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਸ ਪਏ, ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ, ਅਗਾਂ ਬੁਝ ਗਈਆਂ, ਠੰਡ ਵਰਤ ਗਈ :

'ਸਾਤਿ ਸਹਜ ਰਹਸੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ ਸਗਲੇ ਦੁਖ ਪਲਾਇਣ'

ਸੋ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵੰਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਭੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਯਾਦ ਦੀ ਭੁਖ ਵਿਚ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਹੈ, ਵਿਯੋਗਣ ਪਤਨੀ ਦੀ ਪਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਲਈ ਤੜਪ ਹੈ ਜਿਸ ਤੜਪ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਜੀਵਣ ਹੈ।

'ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜੀਵਿਆ ਜਾਇ'

ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ 'ਘਟਿ ਅਵਘਟਿ ਰਵਿਆ ਸਭ ਥਾਈਂ' ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਹੜੀ ਦੇ ਕੋਹੜ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਪੀਰਜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ' ਅਤੇ ਬਾਬਰਬਾਣੀ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅਗ ਵਿਚ ਝੌਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦੋ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(੧) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਰ 2 ਦੁਹਰਾਈ ਯਾਦ (ਸਿਮਰਨ) ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਏਧਰ ਓਧਰ ਭਟਕਨ ਤੋਂ ਰੁਕ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅੰਦਰ ਜੁੜ ਜਾਏ, ਅਤੇ (2) ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਮ ਰਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਦੇ

ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ।

ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ ਹਨ ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ । ਫਰਮਾਣ ਹੈ :

'ਨਾਨਕ ਕੈ ਘਰਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ'

ਅਤੇ 'ਮੰਨੈ ਨਾਮੁ ਸੋਈ ਜਿਨਿ ਜਾਇ

ਅਵਰੀ ਕਰਮ ਨ ਲੇਖੈ ਲਾਇ'

ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਫਲ ਜੀਵਿਆ ਉਸੇ ਦਾ ਸਮਝੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਉਪਰ ਪਰਤੀਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਹੋਰ ਕਰਮ ਧਰਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ—ਨਾਮ ਦੀ ਪਰਤੀਤ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇਕ ਰਾਹ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ : 'ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤਿਸਕਾ ਯਾਵਿਆ ਥਾਇ ਪਵੈ ਸੋ ਪਾਵੈ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ

ਜੋ ਬਿਨ ਪਰਤੀਤੀ ਕਪਟੀ ਕੂੜੀ ਕੂੜੀ ਅਖੀਂ ਮੀਟਦੇ ਉਨ ਦਾ ਉਤਰ

'ਜਾਇਗਾ ਝੂਠ ਗੁਮਾਨ'

ਜਿਸ ਨਾਮ ਉਪਰ ਮਨੁਖ ਨੇ ਪਰਤੀਤ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਕਦੇ ਬਿਨਸਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਸਦਾ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਉਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਇਕੱਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਝੋਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਨ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦਵੈਖ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਤੋੜੀ ਹਰ ਕੋਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹਿਚਕਿਚਾਹਟ (hesitation) ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਉਸ ਦੇ ਸਾਂਹਮਣੇ ਫੌਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕਦੀ ਆਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋਇਆਂ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਲੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਹੋਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਪੁਛਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਣ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ । ਓਹ ਵਡਾ ਮੋਹਰਵਾਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗੇ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਅਉਗਣ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਿੰਤਾਰਦਾ ਅਥਵਾ ਵਡਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਭੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵਡੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਬਚੇ ਵੀ ਗਲਤੀ ਪਿਛੇ ਕਦੀ ਝੜਕ ਭੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗੁਸਾ ਜਾ ਕੀਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਇਉਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਦੀ ਵੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਓਹ ਖੇੜਾ ਮੁਜਸਮ (ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਓ) ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਖੇੜਾ ਵੰਡਦਾ ਹੈ 'ਤਿਸੁ ਜਦ ਬਸੰਤੁ ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਨਾਮ' ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਗੁਣ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਭ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬੇਣਤੀਆਂ ਸੁਣਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚਦਾ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਬਧੇ ਹੋਏ ਬੰਧਨ (ਕਾਨੂੰਨਿ ਕੁਦਰਤ) ਵਡੇ ਅਟੱਲ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਇਕ ਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਮ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਗੁਣ ਹਨ ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲੈ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪਿਆਰ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਾਨਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਉਮਾਹ ਪੈਂਦਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੇੜੇ ਅੰਦਰ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਖੇੜਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਖੇੜਾ ਮਨ ਦੇ ਚਿੰਤਾ ਫਹਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ :

'ਸੋਇ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਗਿ ਅਚਿੰਤਾ-ਜਹਾ ਕਹਾਂ ਪ੍ਰਭ ਤੂੰ ਵਰਤੰਤਾ'

(ਭੰਰਉ)

ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮੋਹਰਬਾਨ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਥਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ :

'ਜਾ ਤੂ ਮੇਰੇ ਵਲਿ ਹੈ ਤਾ ਕਿਆ ਮੁਹਛੰਦਾ' (ਮਾਰੂ ਮ: 5)

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਇਹ ਹੋਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਝੋਰਾ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇਗਾ :

‘ਇਕਾ ਟੋਕ ਮੇਰੇ ਮਨ ਚੀਤਿ-ਜਿਸ ਕਿਛੁ ਕਰਨਾ ਸੁ ਹਮਰਾ ਮੀਤਿ,
ਇਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

‘ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸਨੁ’

ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਹੈ ਉਥੇ ਖੋੜਾ ਹੈ—ਮਨੁਖ ਦੇ ਨਾਮੀ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹੋ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਮੁਖ ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਸ਼ੋਖ ਬ੍ਰਹਮ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹੋਰ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਫਾਨੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵਡਾ ਅਸਰ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਖੁਦਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਭੀ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਤੇ ਬਿੜਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸ਼ੋਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਹਿਤ ਪਾਕਪਟਨ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਸ਼ੋਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਆਪਣੀ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤਕਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ :

‘ਬੋੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਉਂ ਬੰਧਨ ਈ ਵੇਲਾ ।

ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਉਛਲੈ ਤਬ ਡਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ ।

ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੇ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਵੇਲਾ । ਰਹਾਉ ।

ਇਕ ਆਪੀਨੇ ਪਤਲੀ ਸਹ ਕੇ ਰੋ ਬੋਲਾ

ਦੁਧਾ ਬਣੀ ਨ ਆਵਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ

ਕਹੈ ਫਰੀਦ ਸਰੋਲੀਹੋ ਸਹ ਅਲਾਏਸੀ ।

ਹੈਸੁ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾ ਅਹਿ ਤਨੁ ਢੇਰੀ ਥੀਸੀ ।’ ਸੂਹੀ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸ਼ੋਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪਰਤੱਖ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ੋਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਨ ਚੜ੍ਹੀ

ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਨਿਰਾਸਤਾ ਅੰਦਰ ਰੁੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਵਲੋਂ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਬੇੜੇ ਵਾਲੇ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਬੇੜੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖ ਅਤਿ ਭਿਆਣਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੂਪੀ ਕਸੂਭੇ ਦੇ ਕਚੇ ਰੰਗ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੇ ਕਰ ਨਾਮ ਦੇ ਮਜੀਠੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੰਗ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ 'ਹੰਸ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾ' ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਲਕ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਸ਼ਹੂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਦਾਸੀ ਬਣਕੇ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹੂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੋਲ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ' ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਿਆ ਉਹ 'ਨਾਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ' ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਬੰਧੁ ਬੇੜੁਲਾ ਜਿਤ ਲੰਘਹਿ ਵਹੇਲਾ
 ਨਾ ਸਰਵਰੁ ਨ ਉ-ਲੈ ਐਸਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ
 ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮ ਮਜੀਨਤਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ । ਰਹਾਉ ।
 ਸਾਜਨ ਚਲੈ ਪਿਆਰਿਆ ਕਿਉਂ ਮੇਲਾ ਹੋਈ ।
 ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਹਿ ਗੰਠਝੀਐ ਮੇਲੇਗਾ ਸੋਈ ।
 ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੁੜੇ ਜੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਈ ।
 ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਰਿਆ ਸੀਤਾ ਹੈ ਚੋਲਾ ।
 ਗੁਰਬਚਨੀ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੋਲਾ ।
 ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਖਰਾ ਪਿਆਰਾ ।
 ਹਮ ਸਹ ਕੇਰੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਸਾਚਾ ਖਸਮ ਹਮਾਰਾ : ਸੂਹੀ

ਉਕਤ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਖ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਕਿਤਨੀ ਪਰਤਖ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਮੁੱ ਸਾਹਮਣੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦ ਜੀ
 ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਉ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
 ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਬੰਧੁ ਬੇੜੁਲਾ

ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਉਛਲੈ
ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ
ਹਥ ਨ ਲਾਇ ਕੁਸੰਭੜੇ
ਜਲ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ

ਨਾ ਸਰਵਰੁ ਨ ਉਛਲੈ ਐਸਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ
ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮਜੀਠੜਾ
ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ

ਇਕ ਅਪੀਨੇ ਪਤਲੀ ਸਹ ਕੇ ਰੇ ਬੋਲਾ, ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਹਿ ਗੰਠੜੀਐ ਮੇਲੇਗਾ
ਸੰਈ
ਦੁਧਾ ਬਨੀ ਨ ਆਵਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ, ਮਿਲਿਆ ਹੋਇ ਨ ਵੀਛੜੇ ਜੇ ਮਿਲਿਆ
ਹੋਈ
ਕਹੈ ਫਰੀਦ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਅਲਾਇਸੀ, ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਖਰਾ
ਪਿਆਰਾ
ਹੰਸੁ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾ ਅਹਿ ਤਨੁ ਢੇਰੀ ਥੀਸੀ, ਹਮ ਨਹ ਕੇਰੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਸਾਚਾ
ਖਸਮੁ ਹਮਾਰਾ

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬੁਢਾਪੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ :

'ਬੁਢਾ ਹੋਆ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ ਕੰਬਣਿ ਲਗੀ ਦੇਹ' ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ

ਅਤੇ ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ 'ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਉ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ' ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਨਬੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ ਹੋਇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸਲੋਕ :

'ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਢੇ ਕਦੇ ਨਾਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਿ ਸੁਰਤਿ ਗਿਆਨੁ
ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਵਹਿ ਅੰਤਰਿ ਸਹਜ ਧਿਆਨੁ
ਓਇ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਬਿਬੇਕ ਰਹਹਿ ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਏਕ ਸਮਾਨਿ
ਤਿਨਾ ਨਦਰੀ ਇਕੋ ਆਇਆ ਸਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨੁ

ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ

ਇਹ ਸੀ ਨਾਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਵਾਲੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਹੋ ਫਰਕ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਢਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਅੰਦਰ। ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਭੀ ਭਗਤਾਂ ਵਾਂਝ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਨੂੰ ਮਿ੍ਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ

ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਖਿਨ ਭੰਗਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ
 ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਤੇ ਉਪਰਾਮਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਦੀ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ
 ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਨ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਮਾਇਕ
 ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਬੂਠੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਕਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਨਾਮ
 ਤਬਾ ਸਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਉਮਾਹਾ ਅਨੰਦ ਤੇ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ
 ਫਿਰ 'ਕਰ ਆਸਨ ਡਿਠੋ ਚਾਉ' ਮ: ੧ ਆਸਾ
 ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸਦਾ

'ਅਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਉਮਾਹਾ
 ਤਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨ ਦੁਖੁ ਬਿਆਪੈ ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨ ਤਾਹਾ'

ਬਿਵਾਵਲ ਮ: ੫

ਉਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਅਬਾਹ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ
 ਉਸ ਦੇ ਅਤਿ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ
 ਤਬਾਹੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੂਫਾਨ, ਜਲਜਲੇ, ਦਾਵਾ ਅਗਨ, ਅੰਨਕਾਲ,
 ਜੰਗ ਜੁਧ, ਰੋਗ, ਮਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਹੀ
 ਕਰਤਵ ਹਨ, ਉਹ ਖੜਗ ਕੋਤ, ਅਸਪਾਨ ਤੇ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੀ ਸਾਡੇ
 ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਦੋਂ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟਦਮਨ, ਕੁਬੁਧ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਅਤੇ ਦੋਖ
 ਨਿਵਾਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਤਤ ਸਰੂਪ ਜੋ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਤਕਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਉਹ ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ;
 ਸਤਿ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ

'ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਸੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨ ਪ੍ਰਨਾ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ'

ਬਿਹਾਗੜ ਮ: 5

ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ

'ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ ਜੀ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਸੁਆਮੀ ਮੋਰਾ

ਹਉ ਸੰਮਲਿ ਥਕੀ ਜੀ ਓਹੁ ਕਦੇ ਨ ਬੋਲੇ ਕਉਰਾ'

ਸੂਹੀ ਮ: 5

ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖੀ ਸੂਝ ਲਈ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਉਪਜਾਊ ਹੈ ।

ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤੇ ਮਨ ਮੌਹਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਜਾਗਨਾ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਸਹਿਲ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜੋ ਚਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਦੁਸਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਇਹੋ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੰਗਣਤ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਅਸੰਭਵ ਜਾਣਕ ਕੇਵਲ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਟਿਕਦੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ

'ਅਸਕਰਜੁ ਕਿਛੁ ਕਹਿਣ ਨ ਜਾਈ' ਰਾਮਕਲੀ ਮ: 5

ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਤਿ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿਤਨ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਬਖਸ਼ਦ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੰਗਣਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਨਾਮ ਭੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਉਸ ਆਈ ਹੋਂਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨ ਕਰਦਾ ਵੇਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ

'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਰਤਿਆ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਹੋਵੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ'

ਵਾਹ ਗੁਜਰੀ ਮ: 3

ਸੋ ਸਿਖੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਨਾਮ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਥਾਹ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਇਸ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਅੰਦਰ ਲਿਪਟ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਿਪਟੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿਤੀ :

'ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ' ਜਪੁਜੀ

ਪਿਆਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਖਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਅਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਸਾਧਾਰਣ ਸੂਝ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀਲ ਹੁਜਤ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਓਹ ਜੋ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਓਹ ਸਤਿ ਹੈ, ਓਹ ਜੋ ਕਰੇ ਓਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

‘ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨਹੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ’ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ: 2

ਉਥੇ ਬਲਣ ਦੀ ਗੁਜਾਇਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ

‘ਜੋ ਵਰਤਾਏ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ’ ਮ: 5 ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ

ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾੜਾ ਜਾਂ ਝੋਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੋਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਰਜਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਭਾਇਆ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਹੈ ਓਹੋ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਲੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਕਮਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਨੁਖ ਦਾ ਪਰਵੇਸ਼ ਸਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ। ਸਚ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ

‘ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ’ ਹੈ

ਮਨੁਖ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅੰਦਰ ਇਉਂ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ 2 ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਫੁਟ ਨਿਕਲੇ :

‘ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ

ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ’ ਜਪਜੀ

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੂਜ ਕੇ ਮਨੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇਗਾ :

‘ਜੇਤਾ ਕੀਤਾ ਤੇਤਾ ਨਾਉ-ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀ ਕੋ ਥਾਉ’

ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ’ ਦੀ ਸੂਝ ਜਗਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸੁਰਤ ਅੰਦਰ ਸਦੀਵੀ ਉਮਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ।

'ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਖੇੜਾ' ਸਿਖੀ ਦਾ ਆਰਦਸ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਦਸ ਤਦ ਹੀ ਅਪਨਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵਰਤਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਏ :

'ਜੋ ਹੋਆ ਹੋਵਤ ਸੋ ਜਾਨੇ-ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੈ ਕਾ ਹੁਕਮ ਪਛਾਨੈ'

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: 5

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ 'ਭਲਾ ਹੋਇਆ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਖੇ :

'ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮ ਚੁਕਾਈਐ'

ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧

ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜੇਹੀ ਪਰਤੀਤ ਕਰੇ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਉੱਗਣ ਤੇ ਅਸਥਨ ਵਾਂਗ ਹਨੇਰੀ ਜਾਇ, ਤੂਫਾਨ ਆਵੇ, ਮੀਂਹ ਵਰਸੈ, ਭੁਚਾਲ ਆਵੇ, ਧਰਤ ਕੰਬੇ, ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਿਣ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਵਹਿੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਜਾਂ ਠੱਲ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਜਿਧਰ ਨਿਵਾਣ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੁੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਛੁਡਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਭੀ ਇਉਂ ਹੀ ਰਜਾ ਦੇ ਵਹਿਣ ਅੰਦਰ ਵਹਿੰਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਫਰਜ ਤੋਂ ਨ ਉਕੇ, ਨ ਜੀਵਨ ਪੰਪ ਦੇ ਰਾਹ ਰੋਕੂ ਜਾਂ ਠਲ੍ਹ ਪਾਉ ਉਲਝਨਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਵੇ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਗੱਲ ਵਾਸਤੇ ਉਦਮ ਤੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ 'ਭਲਾ ਹੋਇਆ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨ ਭੁੱਲੇ

'ਸੁਖ ਦੁਖੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਹੀ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਭਮਾਨ' ਸਲੋਕ ਮ: 9

ਇਹੋ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਅੰਦਰ 'ਸਹਜ ਅਨੰਦ' ਗਾਂ 'ਸਹਜ ਸੁਖ' ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਸਹਜ' ਵਾਲਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜੀਵਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਉ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹਾਰ-ਜਿਤ, ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਹਰਖ-ਸ਼ੌਕ, ਮਾਨ ਅਪਮਾਨ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤ ਵਰਤਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਅਡੱਲ ਟਿਕੋ ਰਹਿਣਾ।

'ਡਿਗੈ ਨ ਡੋਲੈ ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਰਹਿਓ' ਧਨਸਿਰੀ ਨ: 5

ਇਹੋ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ 'ਸਹਿਜ' ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਸਿਖ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਦਰਿਸ਼ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਏਕੈ ਏਕੀ ਨੇਤੈ
ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਭੁ ਭਲਾ ਹੀ ਹੈ ਰੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਭ ਜੇਤੈ ।

ਕਾਨੜਾ ਮ: 5

ਇਹ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਅਥਵਾ 'ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਖੇੜੇ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ੴ .....ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਜੀ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਤੁਰਣ ਦੀ ਦਿਤੀ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਲਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਨਕਤਿਆਂ (੧) ਨਾਮ ਅਤੇ (2) ਰਜਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਾਰੀ ਘਾਲਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਵਡੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਿਖੀ ਉਸਰੀ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਖੜੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਟਿਤਿਹਾਸ-ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਕਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਸਿਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਕਬੂਲਦੇ ਬਲਕਿ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ-ਤਕ ਮੌਤ ਨਾਲ ਹਸ ਹਸ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ? ਮੌਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਡਰਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਆਈ ਮੌਤ ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸੀਸ ਕਟਵਾ ਲੈਣਾ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਮੌਤ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਅਜਹਿ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਕਬੂਲਣਾ, ਸਗੋਂ ਜਲਾਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਕ ਦੋ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਜੇਹੀਆਂ

ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀ ਈਸਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਤਾਂ ਅਖਰ 2 'ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਖੋੜੇ' ਦੀ ਇਕ ਅਟੁਟ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਗਤ ਦਾ ਸੁਭਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਖੀਂ ਨ ਵੇਖੇ "ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਛਡਦੇ ਹੋਏ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਅੰਦਰ ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਅਖੀਂ ਡਿਠੇ ਕੁਝ ਹਾਲਾਤ ਦਸਣ ਤਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰਖਾਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰੁਚੀ ਰਾਮ ਸਾਹਨੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ

'Struggle for Freedom in Sikh Shrines'

ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਫਾ 108 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਉਪਰ ਢਾਏ ਗਏ ਅਕਹਿ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਵਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਖਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਖਿੜਾਂ ਸੁਕਵਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਸਹਿਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ ਬਿਨ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਹੂਰੀ ਜੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤਿ ਕਥਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸੌ ਅਕਾਲੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਯੂਰਪੀ ਅਫਸਰ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਥਲੇ ਪੁਲਸ ਦੇ ਗਰੋਹ ਵਲੋਂ ਰੋਕੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਧਰਨਾ ਮਾਰਕੇ ਸੜਕ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਡਾਗਾਂ ਅਤੇ ਸੋਟੇ ਇਤਨੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੀ ਕਿ ਓਹ ਸੋਟਾਂ ਖਾ ਖਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਲਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਪਸਲੀਆਂ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਚੂੜ ਚੂੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰੂਹ 2 ਕੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਡੂੰਘਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਪੁਲਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਤੇ ਅਧਮੋਏ ਸਜ਼ੀਰਾਂ ਉਪਰੋਂ ਦਗੜ 2 ਕਰਕੇ ਲੰਘਦੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੋਈ ਅਕਾਲੀ ਭੀ ਉਸ ਮਾਰ ਤੋਂ ਭਜ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੁਰਤ ਰਹਿੰਦੀ ਓਹ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ' ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇ ਸੁਰਤ ਜਾਂ ਬਲਹੀਨ

“ਕਰਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆਏ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਟਰ ਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਖੋਲੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਤਨਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਭੀ ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਜਥੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਅੰਦਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਂਦਾ। ਸਗੋਂ ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ 10 ਅਗਸਤ 1922 ਤੋਂ ਪੰਝੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਕੇ 31 ਅਗਸਤ ਨੂੰ 100 ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੱਜ਼ਾਨਾਂ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ 12 ਸਤੰਬਰ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਫ. ਐਡਰੀਉਂਜ ਜਿਸ ਨੇ ਅਪਨੀ ਅਖੀਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

‘It was very rarely that I witnessed any Akali Singh, who went forward to suffer, flinch from a blow when it was struck.

‘ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਘਟ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਡਾਗਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਹੇਠ ਝਿਜਕਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਰਦੂ ਕਵੀ ਨੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

‘ਐ ਫਲਕ ਦੇਖੀ ਅਜਲ ਸੇ ਹੈ ਯਿਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੂ ਨੇ
 ਦੇਖਾ ਹੋਗਾ ਮਗਰ ਐਸਾ ਨ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤੂ ਨੇ
 ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪੁਨਕਤਾ ਹੋ ਰੂਈ ਕੋ ਨਦਾਫ (ਪਿੰਜਾਰਾ)
 ਜਿਸਮ ਇਨਸਾਨ ਕੋ ਕਟਤਾ ਹੂਆ ਦੇਖਾ ਤੂ ਨੇ
 ਏਕ ਉਂਗਲੀ ਭੀ ਉਠਾਨਾ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹੋਂ ਗੁਨਾਹ
 ਉਨ ਕੋ ਦੇਖਾ ਹੈ ਗਜ਼ਬ ਨਾਕੀ ਸੇ ਪਿਟਤਾ ਤੂ ਨੇ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸੰਨ 1921 ਵਿਚ ਫਰਵਰੀ ਦੀ 20 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਡੇਫ ਸੌ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਗੱਲੀਆਂ ਛਵੀਆਂ ਤੇ ਗੰਡਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਘਾਇਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਚਲਦੀ ਗੋਲੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਧਾਈ ਕਰੀ ਗਏ ਅਤੇ ਘਾਇਲ ਕਰਕੇ ਬਲ ਰਹੀ ਆਵੀ ਵਿਚ ਝੌਕੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਖੀਂ ਵੇਖੀਆਂ ਅਜੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ। ਗੁ: ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਲਾਗੇ ਹਸਨ ਅਬਦਾਲ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਲਾਈਨ ਤੇ ਲੇਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਵਿਚ ਸਵਾਰ 700 ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਤੋਂ ਫੜੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਈ

21 ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ 1924 ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗ ਸਰ ਵਿਚ ਖੰਡਤ ਹੋਏ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰਨ ਹਿਤ 500 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਚਲ ਕੇ ਜੈਤੋ ਪੂਜਾ ਜਿਥੇ ਜਥੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਜਖਮੀ ਹੋਕੇ ਡਿਗੇ ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੇ ਭੀ ਭਜ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਜਥੇ ਥੰਡੇ 2 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੁੱਜਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ-ਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ

ਦੇ ਸਫਾ 163 ਤੇ ਪਹਿਲੇ 500 ਦੇ ਜਥੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

'At Jaitu the Jatha was fired upon but sikhs marched on in face of the shower of bullets. Several of them fell under fire. Yet they went on undererred by casualties and the danger ahead and reached Gurdwara Tibbi Sahib. Here the Jatha was beaten by the Police and taken into custody. Fifteen more Jathas went to Jaitu. The authorities finally gave in.....'

'ਜੈਤੋ ਜਥੇ ਉਪਰ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੰਘ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ। ਕਈ ਗੋਲੀ ਖਾਕੇ ਡਿਗੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨ ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਰੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਖਤਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ

ਉਕਾ ਸਕੇ ਜਦੋਂ ਤਾਈਂ ਓਹ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਟਿਬੀ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਏਥੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਡਾਗਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫੜ ਲਿਆਗਿਆ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਹੋਰ ਜਥੇ ਜੈਤੋਂ ਗਏ । ਅਖੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਝੁਕਨਾ ਪਿਆ ।

ਇਹ ਹਨ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਅਖੀ ਡਿਠੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਸਮੇਂ ਦਿੜਤਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਦਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ

'ਜੋ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਤੇਰ ਰਜਾਇ'

ਗਉੜੀ ਮ: ੧

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਪਰ ਨਿਚਸਾ ਕਿ

'ਮਰੁਣ ਮੁਣਸਾਂ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੇ ਹੋਇ ਮਰਹਿ ਪਰਵਾਣ'

ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੧

ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਰਜਾਈ ਦੀ ਰਜਾ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਰਤਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਸਹਿਵਨ ਤੋਰ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਭੁਲਦਾ ਤਾਂ ਓਹ ਕਦੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਰਤਵ ਜਾਂ ਵਰਤਾਏ ਹੁਕਮ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁਲਾ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਜਾਂ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੋ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਬੁਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਰੱਬ ਦੀ ਅਭੁੱਲ ਹੋਂਦ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ ਅਖਵਾ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਹਿ ਜਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਾਂ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਾਧ ਗਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥੋੜੀ ਤੇ ਮਹਿਦੂਦ ਸਮਝ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਮਨੁਖ ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਹੋਂਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਹੁਕੀ ਅਤੇ ਤਨਿਕ ਜੇਹੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਅਥਾਹ ਜੋਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਉੱਤੇ ਕਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ

'ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿ ਕੈ, ਉਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ'

ਵਾਰ ਸੋਰਠ ਮ: 3

ਅਥਵਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ (ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ) ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਭਾਵਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦੀ ਰਖੇ

‘ਸਭੁ ਮਨ ਤਨੁ ਜੀਉ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਭੈਣੇ ਮਿਲੀਐ’
ਵਭਹੰਸ ਮ: 4

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ-ਮਨ, ਤਨ ਅਤੇ ਜੀਉ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਇਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ

‘ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮੈਂ ਕਿਛ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੁ ਤੇਰਾ’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਰਤਵ ਤੇ ਟੀਕਾ ਪਿਟਣੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਵਸਰਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੀਂਹ ਵਸਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੇ ਹੜ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਅਉੜ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਇਕੋ ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ ਅਤੇ ਜਿਸੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ‘ਉਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ ਕਮਾਵਦਿਆਂ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ’

ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਮ: 5

ਸਫਲਤਾ ਜਾਂ ਅਸਫਲਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਉਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ‘ਤੇਰੀ ਰਜਾ’ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਓਹ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ‘ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ’ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਤੀਜੀ ਚੀਜ਼ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਹੈ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਅਰਜ-ਦਾਸ਼ਤ’ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਿਖ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਿਰਾ ਰੱਬ ਅਗੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨ ਇਹ ਅਰਦਾਸ

ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਜੀ ਜ਼ਾਤੀ ਅਰਜ਼ ਹੀ ਹੈ। ਸਿਖੀ ਅੰਦਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ (ੳ) ਓਹ ਪਹਿਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਰਦਾਸੀਆ ਬਣੇ ਅਥਵਾ ਆਪਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ :

‘ਜੈ ਘਰਿ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ ਕਰਤੇ ਕਾ ਹੋਇ ਬੀਚਾਰੋ

ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਿਵਰਹੁ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੋ’ ਗਉੜੀ ਮ: ੧

ਅਤੇ [ਅ] ਆਪਨੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਅਨਭਵਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਕੱਲੇ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਇਹ ਨਿਜੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਤਥਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮਨ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਅੰਤਰਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ‘ਭਗਉਤੀ’ (ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਤਲਵਾਰ-ਸਕਤੀ ਦੇ ਸਰਬ-ਸਮਰਥ ਰੂਪ) ਦਾ ਧਿਆਨ, ਫਿਰ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰੋਂ ਘਾਲਨਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਥ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਦਿ ਅਥਵਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸੀਏ ਦੀ ਇਕ ਮਿਕਤਾ ਹੋਣੀ ਦ੍ਰਿੜਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸੀਏ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਅੰਪ ਨੂੰ ਪੰਥ ਰੂਪ ਸੰਮਭਵਾਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਪੰਥ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ‘ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤਹਾਂ ਟਹਾਂ ਰਛਿਆ ਰਿਆਇਤ, ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ’ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਮੂਹ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ‘ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ’ : ‘ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾਨ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਥ ਦੇ ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ’। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇਕੱਲਪਾ ਅਰਦਾਸੀਆ

ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਵਲੋਂ ਆਪਨੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੌਮ ਸਮਾਈ ਸਮਝ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਆਪਨਾ ਆਪ ਕੌਮ ਵਿਚ ਅਭੇਦ (merge) ਹੋ ਚੁਕਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਾਤੀ ਗਰਜ਼ਾਂ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਜੇਹਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਰਬ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ, ਕੌਮੀ ਜੀਵਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਵਸਾਏ ਹੋਏ ਆਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦਾ ਅੰਗ ਅਤੇ ਆਪਨੇ ਵਿਚ ਸਿਮੁਚੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵਸਾਕੇ ਰਬ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਆਪਨੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦੀ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਕਿ ਦੇਣ ਹਾਰ ਪਿਤਾ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਣ-ਜੰਗ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਮੰਗ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਐਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ 'ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸਰਬਤ ਲਾਹੇਵੰਦ' ਅਤੇ 'ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ' ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦੀ ਉਚਤਾ ਦੀ ਅਨਭਵਤਾ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਤੁਫੈਲ ਸਰਬਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪੂਰਨ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਟਿਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਜੈ ਜੈ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਥਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਣ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੈ—ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਮਾਹ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਰਹੇ 'ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ' (It is all for the best) ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮਾਟੋ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਮਾਟੋ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਧਨ ਦਿਤੇ ਹਨ ।

(੧) ਨਾਮ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉਤੇ (Unflinching) ਅਡੌਲ ਤੇ ਅਚੱਲ ਪਰਤੀਤ

- (2) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਖੇੜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸੁਕਰ ਦਾ ਭਾਵ
- (3) ਨਾਮ ਰੰਗੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਮੂਹਕ ਅਰਦਾਸ ।